شرح القواعد الأربع

د توحید په وضاحت کښې څلور بنیادي اصول

تأليف :

شيخ الإسلام محمد بن عبد الوهاب، رحمه الله

شرح و تعليق:

لشيخ محمد بن سعد بن عبد الرحمن الحنين

ترجمه :

عبد الرحيم سلطان

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمة الشارح

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيد المرسلين، نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

دټولونه بهتر هغه شی په کوم کښې چه سبقت او مقابله کونکي مخکوالی کوي او دانسان دسعادت نیک بختئ او په اخرت کښې دکامیابۍ لپاره کفیل اوضامن دی . اوانسان ته دسمې لارې رهنمايي کوي، نو هغه علم نافع،

(فا ئده مند علم) او عمل صالح (نیک عمل) دی، د دې دواړو (علم نافع اوعمل صالح) نه بغير دانسان سعادت ممکن ندی کوم انسان ته چه دا دواړه ځيزونه (علم نافع اوعمل صالح) ملاو شو بس په حقیقت کښې همدغه شخص کامیاب اوخپل مراد ته ورسیده، اوکوم انسان چه له دې دواړونه محروم شو نو په حقیقت کښې دغه شخص

دهرخير نه محروم اونا مراده شو، څکه چه په حقیقت کښي همدغه دوه څیزونه (علم نافع اوعمل صالح) دانسان دکامیابۍ اوناکامۍ بنیاد دی، او په همدي سره ښه اوبد متقي اوګمراه ظالم اومظلوم معلومیږي، هرکله چه داخبره واضحه اومعلومه شوه چه علم اوعمل د یوبل سره لازم اوملزوم دي اودعلم مقام اومرتبه دمعلوم اوعمل په وجه باندي اوچتیږي. پس په ټولو علومو کښي د علم توحید مقام اومرتبه اوچته ده ددي وجې نه علماء کرامو په خپله زنده ګۍ کښې دعلم توحید ډیر اهتمام کړیدی، او د توحید په باره کښي یي هر قسم مختصراو تفصیلي کتابونه لیکلي دي په دغه علماء کرامو کښي د امام محمد بن عبد الوهاب (رحمه الله) نوم هم روښانه دی، ده په خپله زمانه کښي داسي دور لیدلی دی، په کوم کښې چه داسلام کړۍ ما تیدلې او دستورو عبادت کیدلو دقبرونو او مزارونو تقدیس اوتعظیم شروع وو،اوپه قبرونو باندي یي مسجدونه

اومزارونه جوړ کړي وو، او د دغه مزارونو عبادت کيدلو، او د ژوند په ټولو مهمو کارونو کښې به دغه قبرونو او مزارونو ته توجه کيدله ، په داسي ما حول کښي امام محمد بن عبد الوهاب (رحمه الله) خپل اصلاحي کو ششونه تيز کړل، او دالله جل جلاله لپاره او دهغه دکتاب او دهغه رسول او دټولو خلکو د خير خوا هې لپاره يي اعلان وکړه، اودانبياء کرامو په منهج با ندي يي دالله جل جلاله توحيد اوعبادت طرف ته خپل دعوت شروع کړه او خلک يي دشرک او د ټولو وسائلو شر کيه نه منعه کول.

امام محمد بن عبدالوهاب (رحمه الله) ددعوت په ميدان کښي خپل ټول کو ششونه جاري وساتل ، او دحق دعوت لپاره يي ټول هغه اسباب او ذرائع استعمال کړه کوم چه درب درضاکولو سبب ګرځيدلو،

لکه تصنيف تاليف شو،تعليم او تربيت شو،خط اوکتابت شو، د امام محمد بن عبد الوهاب (رحمه الله) دجمله تصانيفو نه يو مشهور کتاب ـ القواعد الاربعة. دی،چه داختصارسره سره ډير اهم اوپائده مندکتاب دی، ځکه چه په ديکښې دتوحيد متعلق دډيرو مهمو اوبنيادي مسائلو علاج ذکردی، يو ددغه مهمو مسائلو څخه دالله جل جلاله سره د اولياء او صالحينو دشرک فتنه ده مشرکين دالله جل جلاله سره اولياء او صالحين شريکوي .

ددي مسئلي وضاحت مؤلف رحمه الله په علم فکر او تدبر سره دقران او صحيح احا ديثو په رڼا کښي کړيدی ، په داسي طريقې سره چه موحد ته ، د عقيدې په باب کښي د هر قسمه بيمارۍ نه نجات ورکوي ، او حق طلب کونکو ته صحيح رهنما يي کوي ، ګمراهانو او فسا ديانو ته وا ګي وراچوي (داسي دلايل يي ذکر کړيدي دي چه ګمراهان او فساديان چپ کوي . الله جل جلاله ماته ددي کتاب د شرحې

کولو باربار توفيق را نصيب کړو، بعضې ورونو (طلبة العلم) ددي شرحې تحسين وکړه او په کتابي شکل کښې يې عام منظر ته د وړاندي کولو مشوره راکړه، نو ما هم دعامو خلکو دفائدي لپاره دپوره سوچ او فکر نه بعدپه دي شرحه کښي څه حذف او اضافه وکړه او ورته مي کتابي شکل ورکړو کوم چه ستا سو په وړاندي موجود دی، ما په دي شرحه کښي درميانه لار اختيار کړيده، د ډير تفصيل او ډير اختصار نه مي اجتناب کړيدی ،او ددي شرحي دمتن لپاره مې د هغه کتاب (القواعد الاربع) متن غوره کړيدی،کوم چه په (کال ۱۳۷۴ هجري) کښي په ضمن د المجموعه العلميه السعوديه کښي شائع شوی وو، او دهغه دقلمي نسخي تصحيح علامه شيخ محمد بن ابراهيم - رحمه الله - کړيده په اخر کښي زه دخپلو مشائخو شکر ګذاريم چاچه د دي شرحي مراجعه کړيده او مونږ ته يي مفيدي مشوري راکړي خصوصا دشيخ عبد الله بن محمد الغنيمان او ډاکټر عبد العزيز محمد

بن علي ال عبد اللطيف شکريه اداکووم او دالله جل جلاله نه دعا کووم چه داشرحه داسي مفيده(فائده منده) وګرځوي لکه څنګه چه يي ددي اصل (متن) مفيد (فائده مند) ګرځولی دی.ای الله ! مونږته او زمونږ مور اوپلار او استاذانو او شاګردانو ته مغفرت وکړي ، ای الله ! اسلام اومسلمانانوته عزت او قوت ورکړي شرک اومشرکين ذليل اورسواکړي الله تعالی ښه اوريدونکی او ډير نيژدي دی بنده ګانوته.

کتبه:

محمد بن سعد بن عبد الرحمن الحنين

عضو هيئة التدريس بجامة الامام محمد بن سعود الاسلامية

الرياض ص. ب: ٥٧٦٠ الرمزالبريدي : ١١٤٣٢

Hon1390@Gmail.com

بسم الله الرحمن الرحيم

محترمو لوستونکو ورونړو وس ستاسو په وړاندي د شيخ الاسلام محمد بن عبد الوهاب (رحمه الله) يو مفيد کتاب (قواعد اربعه) موجود دی، او دهغې شرحه او وضاحت په دي کتاب کښي ستاسو حضور کښي پيش کوو ،

شيخ الاسلام فرمايي:

بسم الله الرحمن الرحيم (دالله په نوم چه رحمن اورحيم دی شروع کوم) دالله نه دعا کوم چه کريم (عزتمند ذات دی) او دعرش عظيم رب دی چه هغه تا خپل دوست جوړ کړي په دنيا او اخرت کښي او تا مبارک (برکت والا جوړ کړي هرځاي چه يي، او تاپه خپلو هغه بنده ګانوکښي شامل کړي کوم چه دالله د فضل احساناتو او انعاماتو شکر اداکوي ،او د ابتلاء امتحان او ازما يښت په وخت کښي د صبر او تحمل مظاهره کوي ، او چه ګناه تري صادره شي نو دخپل رب نه

مغفرت او معافي طلب کوي ، يقينا په نعمتونو باندي دالله شکر اداکول ، او په مصيبتونو باندي صبر کول او دخپل رب نه دګنا هونو معا في طلب کول دا دري واړه کارونه دانسان دسعادت او نيک بختۍ عنوان دی .

شيخ الاسلام محمد بن عبد الوهاب رحمه الله ددي کتاب شروع په (بسم الله الرحمن الرحيم) سره له دوو وجونه کړيده اوله وجه داده چه د يو کار په شروع کښې دبسم الله ويل عمل دی په قران کريم باندي ، دوهمه وجه داده چه په ديکښې د رسول الله صلی الله عليه وسلم تا بعداري ده . ځکه چه رسول الله صلی الله عليه وسلم به خپل خطونه د بسم الله نه شروع کول ،لکه په صحيح بخاري او مسلم کښې د عبد الله بن عباس رضي الله عنه ، نه روايت دی چه کله رسول الله صلی الله عليه وسلم دروم بادشاه هرقل ته خط ليکلو نو نبي اکرم صلی الله عليه وسلم اوفرمايل.

« بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبد الله ورسوله الى هرقل عظيم الروم.. » زه داخط دالله په نوم چه رحمن اورحيم دى ليکم دمحمد له طرفه د روم باد شاه هرقل ته.[١]

او بيا مؤلف رحمه الله د لو ستونکو لپاره دالله تبارک وتعالى نه دعا غو ښتې ده په دي قول سره (اسال الله الكريم) او دا دمصنف رحمه الله عادت دى په ټولو تصانيفو کښې چه طالب العلم ته دعاکوي . او دا دمصنف رحمه الله دمينې اومحبت دليل دى دطالب العلم سره ،دعلم اهتمام او دمتعلم سره مينه محبت دا ډير اهم (غوره) اخلاق دي هر عالم با يد په دي اخلاقو باندي خپل ځان سنمبال کړي ، او دتبليغ علم (علم درسولو) اهتمام اوکوشش وکړي،

نه داچه تبليغ علم (علم بل ته رسول) يو بوج او وزن وګڼې او کوشش کوې چه ځان تري خلاصکړي.

[١] - بخاري : ٧، ومسلم : ١٧٧٣

بلکې دعلم اهتمام او طلبه سره مينه محبت کول د مخکنو علماو په صفاتو کښي يو زليدونکی صفت دی، هغوې به دعلم ډيراهتمام کولو او دطلباء سره به يي ډيره مينه او محبت کولو ، او دا دهغوې اخلاق وو، لکه ابن جماعه کناني ـ رحمه الله ـ د درس او تدريس باره کښي د عالم (مدرس) اداب او اخلاق ذکر کړي فرمايي چه د استاذ لپاره پکار دي چه د طالب العلم د مصالحو پوره اهتمام اولحاظ وکړي ، او دطالب العلم سره داسي د نرمۍ شفقت او احسان معامله وکړي لکه څنګه چه يي دخپل محبوب اولاد سره کوي، کله کله د طالب العلم نه بعضي کمزورياني صادريږي کوم چه عام طور سره د انسان نه صادريږي نو په داسي موقع با ندي بايد مدرس د صبر او تحمل اظهار وکړي او طالب العلم معاف کړي او معذوريي وګڼي ، اودخيرخواهي په بنياد يي داصلاح کوشش وکړي په نرمي اوشفقت سره او دسختۍ نه بايد اجتناب وکړي، مقصد به يي د طالب العلم اصلاح وي

استاد له پکارده چه د طالب العلم شاګرد سره د تواضع اوخاکسارۍ نه کار واخلي او همدارنګه د تپوس کونکي سره هم د نرمۍ معامله کول پکارده چه کله د الله دحقو قو او دبنده ګانو دحقوقو لحاظ کوي. (٢)

مؤلف رحمه الله د الله جل جلاله لپاره لفظ د (الکریم) استعمال کړیدی،«کریم» دالله جل جلاله نوم دی ، داسماء حسنی نه، الله سبحانه وتعالی خپل ځان په (کرم) سره متصف کړي، ځکه چه الله تعالی اکرم (نهایت جود اوسخا ولا ذات دی) او لفظ د(کرم) دهغي جوامعو الفاظو نه دی، کوم چه ټولو محاسنو او محامدو ته شامل دی، دد ینه صرف عطاء (ورکړه) مقصود نده بلکه د عطاء « ورکړي » معنی ددینه یعني « لفظ دکرم نه » پوره کیږي.

٢- آداب ٣٦٦ السامع والمتکلم: ١٤٠ــ١٥٩

ځکه چه په حقیقت کښي په بل باندي احسان کول د محاسنو اعلی درجه د ه اوکرم ډیري زیاتي خیر خواهۍ ته ووایي، [٣] «کریم» « او اکرم » او همدارنګه بعضي نور اسماء حسنی مثلا « علي » (اعلی) او همدارنګه (قدیر (او مقتدر) دا الفاظ مختلف دي او معنی یي یوه ده ، له دي وجي نه هر یو جدا او مستقل نوم دی، ابن حجر رحمه الله فرمایي، چه د یو صفت نه ډ یر نومونه مشتق شي نوهر یو نوم جدا او مستقل نوم شمارل کیږي او ددینه هیڅ مانع نشته ، ځکه چه په دي اسماو کښي في الجمله تغایر اواختلاف دی او هر یو نوم د بل نوم نه په یو خصوصیت سره جداوي چه دغه، خصوصیت په بل نوم کښي نه وي [٤]

٣ – فتاوی شیخ الاسلام ابن تیمیة : ١٦ــ ٢٩٣

٤ – فتح الباري: ١١ــ١٩

شيخ الاسلام محمد بن عبد الوهاب ـ رحمه الله ـ په خپله دعا کښي د الله جل جلاله لپاره لفظ د (رب العرش العظيم) استمال کړيدی. معنی دعرش په لغت د عربو کښي د بادشا هی تخت ته وايي، اوهر چه عرش الرحمن (د الله جل جلاله عرش دی نوهغه د ټبنو والا تخت دی چه ملائکو بار کړيدی او ددنيا او مخلو قاتو لپاره د يو چت حيثيت لري. (٥)

د عرش الهي صفات په قران اوحديث کښي ، په قران او حديث کښي د عرش الهي متعدد صفات ذکردي ، چه بعضي دهغي نه په لاندي ډول ذکر کيږي:

١- عظمت: په قران کښي د عرش الهي يو صفت عظمت ذکر دی لکه الله جل جلاله فرمايي :

٥- شرح الطحاوية ابن ابی العز : ٣٦٦

(اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ) [٦]

د الله نه سوی هیڅ برحق معبو د نشته او هغه د عظیم (لوي) عرش مالک دی، حقیقت کښي الله جل جلاله دهرڅیزرب او مالک دی لیکن په دي ایت کریمه کښي یي دالله جل جلاله د ربوبیت تخصیص کړیدی د عرش عظیم سره . بعضي علماء کرامو یي داسي توجیه کړیده چه عرش د الله جل جلاله په مخلو قاتو کښي یو لوي او عظیم مخلوق دی ، ددي وجي نه یي په دي ایت کریمه کښي تخصیص شوي دی. [٧]

٢- مجد . د عرش الهي صفت په قران کښي مجد (لوي شان وا لا عرش) هم ذکر دی لکه الله جل جلاله فرمائلي دي:

---

[٦] - النمل: ٢٦

[٧] - تفسیر ابن عطیه : ١٢ــ ١٠٦

﴿ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ﴾ [٨] دلوي عرش والا مالک دی.

د حمزه اوکسا ئي په قرا ت کښي په لفظ دمجيد با ندي دکسرې رعايت شويدی او صفت کرځولی شويدی دالمجيد ،دهمدي ترکيب مطابق دايت ترجمه شويده .

٣ -کرم .بل صفت د عرش الهي په قران کښي کريم هم بيان شويدی لکه الله جل جلاله فرمائلي دي:

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ﴾ [٩] د الله نه سوی بل هيڅ معبود برحق نشته اوهغه د عزتمند عرش مالک دی .

دمصنف رحمه الله داقول (چه الله جل جلاله دي تا په دنيا او اخرت کښي خپل دوست جوړکړې (ولي) دالله داسماءحسنی نه يو نوم دی، لکه الله تعالی فرمائي:

---

[٨]- البروج: ١٥

[٩]- المؤمنون: ١١٦

(أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) [١٠] ايا نيولي دي دوي سوادالله تعالى نه مددګاران نو الله تعالى خاص هغه مددګاردى او هغه به ژوندي كوي مړي او هغه په هرڅه باندي قدرت والا د ى، (الله تعالى كار ساز او مددګاردى) ددي جملې مفهوم دادى، چه الله تعالى د ټولو مخلوقاتو دټولو كارونو متولي، كارساز.اومددګاردى .

اوهغه دټولوكارونو تدبيركونكى اومالک دى، او دمؤ منانو لپاره دالله تعالى خاص ولايت دى هغه داچه الله تعالى خپل مؤمنان بنده ګان دتيرونه راوباسي رڼا ته، مدد اونصرت يي كوي.[١١]

---

[١٠] - الشورى: ٩

[١١] -تفسير ألأسماء الحسنى ، سعيد القحطا ني : ص_ ١١٢_١١٣

د مؤلف رحمه الله داقول: چه الله تعالی دي تا برکتناک کړي هرځاي چه يي، په حقيقت کښي دادعا دعيسی عليه السلام ددي قول نه ماخوذ ده کله چه هغه دمور په غيږه کښي وو، او داسي يي وويل : لکه الله تعالی دهغي په باره کښي فرمايي(وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ) [١٢]

او الله تعالی زه برکت والا کرځولی يم هر ځاي چه يم .

دبرکت تفسير په تعليم الخير (خير طرف ته بنو دنه کولوسره هم شويدی اوپه امر بالمعروف او نهي عن المنکرسره هم شويدی [١٣] او ددينه علاوه نور اقوال هم شته په تفسير د برکت کښي چه هيڅ تعارض او تضاد په کښي نشته.

---

[١٢]- مريم : ٣١

[١٣]- تفسير ابن کثير : ٣ــ ١١٧

فائده: دیو ایت په تفسیر کښي چه دسلفو نه مختلف اقوال ذکروي په حقیقت کښي هغه اختلاف دتنوع وي ،اختلاف دتضاد نه وي. شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله فرمائي: سلفو علماء په مابین کښي د تفسیر متعلق اختلاف ډیر کم دی ، په نسبت سره فقهي احکاموته ، او دتفسیر متعلق چه کوم اختلاف منقول وي ، غالبا هغه اختلاف د تنوع وي اختلاف دتضاد نه وي .[١٤]

د مؤ لف: داقول چه الله تعالی دي تا په خپلو هغه مؤمنانو بنده ګانو کښي شامل کړي کوم چه دالله تعالی دنعمتونو شکر اداکوي او دامتحان ازمائش او مصیبت په وخت کښي د صبر مظاهره کوي. او چه ګناهونه تري صادر شي نو دخپل رب نه معافي غواړي یقینا دادري حالتونه دانسان دسعادت اونیک بختۍ عنوان دی.

١٤- الفتاوی : ١٣_٣١٣

حقيقت کښي بنده ددي دري حالتونه بهر نه وي . بلکې
هميشه د دي دري حالتونونه په يو حالت کښي وي ،
دالله تعالى له طرفه ډير زيا ت نعمتونه په بنده ګانو باندي
شويدي چه په بنده ګانو باندي دهغي شکر اداکول لازم او
ضروري دي. اوکله په انسان باندي از ميښت امتحان،
اومصيبت راځي نوصبر او تحمل ورباندي لازم دی،کله کله
انسان دګناه مرتکب شي نو ورباندي خپل رب طرف ته
رجوع توبه او استغفارلازم دی[١٥]

فائده: همدارنګه طبراني په معجم کبيرکښي يو مرفوع
روايت ذکر کړيدی (من ابتلي فصبر، وأعطى فشكر ، وظلم
فغفر، وظلم فا ستغفر).

١٥- الوابل الصيب لابن القيم:٥

(الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ)[١٦] چاچه دامتحان اومصیبت په وخت کښي صبر وکړو او دنعمتونو په وخت کښي دالله تعالی شکر اداکړه ظلم وربانديي وشو، نو معافي يي وکړه او په بل چا يي ظلم وکړو نو معافي يي وغو ښتله ، هغه کسان چه ایمان يي راوړيدی او دشرک نه يي ځان بچ کړيدی پس همدوي دامن اوهدایت والادي.داحدیث سخت ضعیف دی، وګوری[١٧] [١٨]

---

[١٦]– الأنعام: ٨٢

[١٧]- سلسلة الاحاديث الضعيفة والموضوعة للالباني : ٤٥٢٧

[١٨]– الجامع: ٥٣٢٣

شيخ الاسلام رحمه الله فرما يي:

پوهه شه : الله تعالى دي خپل عبادت او طاعت طرف ته ستا رهنمايي وکړي،چه حنيفيت دابراهيم عليه السلام دين دى، دابراهيم عليه السلام ددين دحنيفيت مفهوم اومطلب دادى، چه صرف يواځي په اخلاص سره دالله تعالى عبادت او بنده ګي وکړېشي لکه الله تعالى فرمايي :

(وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ)[۱۹] ما انسانان اوپيران صرف ددي لپاره پيداكړيدي چه خاص زما عبادت او بنده ګي وکړي ددي ايت مباركه نه په وضاحت سره دامعلومه شوه چه الله تعالى انسانان او پيران صرف دخپل عبادت او بنده ګي لپاره پيداكړيدي ،نو په دي خبره باندي ښه ځان پوهه کړه چه د خالص توحيد نه بغير هيڅ عبادت عبادت نه دى، ددي مثال پشان دلمانځه دى لكه څرنګه چه هيڅ لمونځ بغير داوداسه نه لمونځ نه وي. هركله چه په عبادت كښي شرک داخل شي نو عبادت

۱۹ـ الذاريات ٥٦

برباد فاسد او باطل شي لکه حدث (بې او دسی) سره چه طهارت باطليږي هر کله چه تاته داخبره ښه واضحه شوه چه شرک کله دعبادت سره ګډ وډ شي نوعبادت برباده وي او اعمال هم له مينځه وړي، اوځاي دمشرک دهميشه لپاره اور دجهنم وي ،نو پدي به هم پوهه شوی يي چه دتوحيد اهميت پيژندل او دشرک دفساد نه ځان خبره ول څومره اهم او ضروري دي، اميد دی چه الله تعالی تاته دشرک دجال نه نجات در په برخه کړي، دکوم په باره کښي چه الله تعالی فرمايلي دي: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ)[۲۰] يقيناالله تعالی نه معاف کوي چه شرک وکړيشي دهغه سره او معاف کوي ددينه علاوه نورګناهونه چاته چه وغواړي.

---

[۲۰] – النساء: ۴۸

د مؤلف دا قول : چه پوهه شه الله تعالی دي خپل عبادت اوطاعت طرف ته ستا رهنمايي وکړي حنيفيت دابراهيم عليه السلام دين دی، د حنيفيت مفهوم دادی چه صرف يوائي په اخلاص سره دالله تعالی عبادت او بنده ګي وکړيشي.

فايده: مؤلف رحمه الله خپله خبره د (اعلم) لفظ نه شروع کړه ، او دا د ا مر صيغه ده د علم نه ، او ددي معنی ده پوهه شه ، علماء د دي لفظ د معنی او مدلول په باره کښي مختلف اقوال ذکر کړيدي ،چه دهغي تفصيل دادی .

- **علم** : دهغي پوخ او مظبوط اعتقاد نوم دی کوم چه دواقع سره عين مطابق وي [٢١]

لکه دامثال چه هر مخلوق دپاره خالق پيداکونکی لازم او ضروري وي او هغه الله تعالی دی نو ديته علم وايي ، ځکه

---

[٢١] – لتعريفات للجرجاني: ١٥٧

چه دا حکم په يقيني طور سره صادر شوي اودواقع سره بلکل عين مطابق دى .

٢- دبعضي علماء دقول مطابق دعلم هيڅ تعريف نه کيږي ، لکه ابن العربي المالکي داقول کړيدى : او ددي علت دادى چه علم دومره زيات واضح دى چه تعريف ته هيڅ ضرورت نه لري. [٢٢] (اعلم) د امر صيغه هغه وخت استعماليږي چه کله د يو اهم څيز بيانول مقصود وي . مطلب داشو ،کوم علوم او معارف چه تا ته بيانيږي نو دهغي د پو هي دپاره ځان تيار کړه [٢٣]

---

[٢٢]- عارضة الأ حوذي: ١٠- ١١٣- ١١٤

[٢٣]– حاشية الأصول الثلاثة لابن قاسم: ٩

(الرشد) رشد او هدايت دالله تعالی په عظيم احساناتو او انعاماتو کښي يو عظيم احسان دی،لکه الله تعالی فرمايي:

(أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ*فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) (٢٤) دغه کسان هم د وي کا مياب دي دالله تعالی دفضل او نعمت د و جي نه ، الله تعالی پوهه او حکمت والا دی . د رشد تعريف بعضي علماء داسي کوي ،چه رشد په حق باندي مستقيم کلک او مظبوط پا تکيدلو ته وايي. (٢٥)

په رشد او هدايت کښي فرق : ابن قيم رحمه الله فرمايي: علم نافع (فايده مندعلم او په هغي باندي عمل کولو ته (رشد) وايي، رشد اوهدی چه کله جدا جدا ذکرشي نو هريو د يو بل معنی ته شامليږي.

٢٤- الحجرات: ٧ــ ٨

٢٥- فتح القدير للشو كاني: ٥ــ ٧١

يعني رشد دهدى په معنى، او هدى درشدپه معنى راځي،او چه کله يو ځاي ذکرشي نو درشد معنى ده د حق علم حاصلول او دهدى معنى ده د حق علم مطابق عمل کول .[٢٦]

د اطاعت معنى: اطاعت هغه تابعداري او پيروي ته وايي چه د دين او شريعت دحکم مطابق وي.[٢٧] يعني عبادت په داسي طريقه سره کول چه دالله تعالى دحکم مطابق وي .[٢٨]

ددي مثال : د اطاعت مثال لکه لمونځ شو ، لمونځ ترهغه وخته پوري اطاعت تابعداري نده ترڅو پوري چه دالله تعالى دحکم مطابق او سره د شروطو واجباتو او ارکانو ادا نه شي.

د مؤلف رحمه الله داقول : چه حنيفيت د ابراهيم عليه السلام دين دى، او ددي مفهوم دادى چه يواځي په اخلاص سره دالله تعالى عبادت او بنده ګي وکړيشي)

---

[٢٦] – إغاثة اللهفان:-٥٣٧

[٢٧] – شرح الطحاوية الابن ابي العز الحنفي: ٣٣٥-١

[٢٨] – الكوكب المنير لإ بن النجار: ٣٨-١

د حنيف کلمه په قران کريم کښې ډير کرته ذکر شويده ، او الله تعالى په انسا نانو باندي فرض کړيده چه د حنيفيت (استقامت والا) جوړ شي، اول الله تعالى په اهل کتاب يهود او نصارا و باندي دافرض کړيوه چه د حنيفيت دين تابعداري وکړي ، او بيا يي په امت محمدي باندي داهم فرض کړه چه ددين حنيف چه ددتوحيد دين دی تابعداري وکړي يعني په ټولو انسانانو باندي دافرض ده چه دملت ابراهيمي تا بعداري وکړي. [۲۹] لکه الله تعالى فرمايي:

(ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) [۳۰] وحي وکړه مونږ تاته چه تابعدارې کوه دملت دابراهيم عليه السلام چه کلک موحد وو او نه وو د مشرکانو د ډلي نه . همدارنګه الله تعالى فرمايلي دي:

---

[۲۹] - جامع المسائل لشيخ الإسلام ابن تيمية ۵\۱۷۹

۳۰ - النحل: ۱۳۵

(وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ) [٣١]
او مخ نه اړه وي د دين د ابراهيم عليه السلام نه مګر هغه څوک چه بي وقوف کړي ځان خپل او يقينا غوره کړی وو مونږ ده لره په دنيا کښي اويقينا دی به خامخا په اخرت کښي د کاميابو نه وي. او همدارنګه الله تعالى فرمايي:
(وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) [٣٢] **دوي وايي چه شي تاسي يهود يان يا نصرى لاربه ومومې، اوايه مونږ تابع يو د دين دابراهيم عليه السلام چه پوخ موحد وو، او نه وو دی دمشرکانو د ډلي نه. هرکله چه داخبره ښه واضحه معلومه شوه چه د حنيفيت تابعدارې فرض او لازم ده په**

---

[٣١] - البقرة١٣٠
[٣٢] – البقرة: ١٣٥

ټولو خلکو باندي نو مصنف رحمه الله واضحه کړه چه حنیفیت د ابراهیم علیه السلام د دین او ملت نوم دی،

(ملت) دین او شریعت ته وایي : (۳۳)

پس د حنیفیت صحیح مفهوم اومعنی: حنیفیت دهغه دیني لاري نوم دی، په کومه باندي چه ابراهیم علیه السلام ولاړ وو. یعني په اخلاص سره دالله تعالی عبادت او بنده ګې کول عربو به هغه کس ته هم حنیف وایو کوم چه به دیهودو او نصرا و ددین نه واوړیده ، ددي وجي نه بعضي اهل کتابو په خپلو کتابونو کښي د حنیف دکلمي سره دښمني ښکاره کړي، او داهغه عرب وو کومو چه حج او ختنه جمع کړیوه، (او دا دواړه یعني حج او ختنه کول د دین ابراهیمي جزء وو، حالانکه دوي مشرکین وو (۳٤)

---

۳۳ – أحکام القران للقرطبي : ۲\ ۱۳۰

۳٤ - جامع المسائل لابن تیمیة : ۵\ ۱۸٤

(**حنيف**) دحنف نه ماخوذ دی، او دحنف اصلي معنی ده ميلان کول ، نودحنيف معنی شوه د باطل دينونونه اعراض کونکی، بعضي علماو ويلي دي چه دحنف اصلي معنی استقامت ده. ددي وجي نه دابراهيم عليه السلام دين ته دحنيفيت نوم ايښودل شوی دی.[۳۵]

شيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله فرمايي: حنيف هغه شخص ته وايي چه دخپل رب په حکم باندي کلک او مستقيم وي ،او دهر قسمه باطل نه اعراض کونکی وي، حنيفيت په اصل کښي يوائي په اخلاص سره د الله تعالی عبادت ا و بنده ګي کول،

او په هغې باندي هميشه قائم پا تکيدل او دالله تعالی سره محبت کول او هغه ته عاجزي کول او دهر قسمه شرک نه ځان ساتل ديته حنيفيت وايي[۳۶]

---

[۳۵]- تفسيرالشوکا ني : ۱\ ۱۶۰- ۱۶۱

[۳۶] - الفتاوی : ۵\ ۲۳۹) (۱۰\ ٤٦٦

دمؤلف داقول:(کله چه تاته داخبره ښه واضحه شوه چه ته الله تعالی دخپل عبادت لپاره پیداکړی یي، نو په دي خبره باندي هم ځان پوهه کړه چه د خالص توحید نه بغیر هیڅ عبادت مقبول عبادت نشي کیدلاي لکه څرنګه چه د اوداسه نه بغیرهیڅ لمونځ نشي کیدلاي.یعني خالص توحید دهرعبادت دقبولیت لپاره داسي اساسي او بنیادي شرط دی لکه څرنګه چه د لمانځه د قبولیت لپاره طهارت بنیادي شرط دی.

او ددي دلیل په قران کریم کښي دا ایت کریمه ده:

(وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا)[۳۷] او بنده ګي کوی دالله تعالی او مه شریکوي دهغه سره هیڅ شی ، په دي ایت کریمه کښي الله تعالی دعبادت امر اودشرک نه ځان ساتل

---

[۳۷]– النساء: ۳٦

يي يوځاي ذکر کړيدی،ددينه داخبره واضحه کيږي چه دعبادت دقبوليت لپاره توحيد شرط دی.

مصنف رحمه الله وفرمايل چه کوم عبادت دالله تعالی لپاره خالص نوي نو هغې ته عبادت نه ويل کيږي ، لکه دمشرک عبادت ته عبادت نه ويل کيږي .

ليکن ددي باوجود الله تعالی دعبادت لفظ ددي حقيقي معنی خلاف استعمال کړيدی .

او دمشرک عبادت ته يي هم عبادت ويلی دی ، لکه الله تعالی فرمايي: (وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ)[۳۸] او بنده ګې کوي دوي سيوا دالله تعالی نه دهغه چا چه نه نفع ورکولاي شي دويته او نه نقصان ورکولاي شي دويته ، او همدارنګه الله تعالی په يو بل ايت کښي فرمايي:

---

[۳۸] – الفرقان:۵۵

(قَالَ أَفَرَأَيْتُم مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ)[٣٩] (أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ)[٤٠] اويل ابراهيم عليه السلام ايا خبر يي تاسو په حال دهغه چا چه تاسو هغوي لره بنده ګې کوي * تاسو او مشران ستاسو مخکني.

شيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله : ددي مسئلې وضاحت په داسي انداز کړيدی چه په هغي سره دمصنف مراد اومقصود ښه واضح کيږي، دهغي حاصل دادی :

دعبادت لفظ په قران او حديث کښي په دوه طريقو سره استعمال شويدی .

١ - **مطلق**: کله د عبادت نه مراد مطلق عبادت وي ، او دا د الله تعالى په نيزمقبول وي ځکه چه خالص دالله تعالى لپاره وي ، په دي معنى او اعتبار سره دمشرک عبادت ته

---

[٣٩]- الشعراء: ٧٥

[٤٠] الشعراء: ٧٦

عبادت نه ويل کيږي ، ځکه چه هغه خالص دالله تعالی لپاره نه وي همدارنګه لفظ د مطلق ايمان صرف سوچه اوصحيح ايمان ته شامليږي . او د کفارو او مشرکينو ايمان ته نه شامليږي ځکه چه کفار او مشرکين دالله دتعالی په ربو بيت باندي ا قرا ر او اعتراف کوي ، ليکن دالله تعا لی سره په توحيد اولوهيت کښی شرک کوی .

٢- **مقيد** :کله چه مشرک دالله تعالی عبادت کوي او دهغي سره دغيرالله عبادت هم کوي ، نو دي باندي دعبادت اطلاق کيږي خو د(قيد)سره لکه داسي ويل کيږي چه دا شخص دالله تعالی عبادت کوي او دغير الله عبادت هم کوي او يا داسي وويل شي چه دا شخص دالله تعالی سره په عبادت کښي شرک کوي .

په قران کريم او احاديثو کښي ددي وضاحت موجود دی، لکه مخکښي دقران کريم دوه اياتونه ذکر شو، او همدارنګه دا قول دالله تعالی :

(وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ) [٤١]

او کله چه اويل ابراهيم عليه السلام پلار خپل او قوم خپل ته يقينا زه بيزاره يم د هغه چانه چه تاسو يي بنده ګي کوې ، په دي ايت کريمه کښي د دوي متعلق دعبادت لفظ استعمال شويدی ، ليکن مقيد ، يعني عبادت ستاسو الله تعالی لره سره دشرک نه .

يعني زه ستاسو د هغه عبادت نه بيزاره يم چه شرک ورسره وي ، ددي وجي نه کله چه د مشرکينو او کفارو نه نفي دمطلق عبادت راشي لکه په دي قول دالله تعالی کښي:

---

[٤١] – الزخرف: ٢٦

(وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ) [٤٢] او نه يم زه عبادت کونکی په هغه طريقه چه تاسو عبادت کوي.

نو دلته نفي دمقيد عبادت نه ده مراد، بلکه نفي دعبادت مطلق مراد ده او دا هغه عبادت دی چه دالله په نيز مقبول او دالله تعالی په توفيق سره کيږي. [٤٣]

(**فائده** : شيخ عبدالله الغنيمان حفظه الله فرمايي: چه ددي تفصيل نه دمؤلف رحمه الله مقصود او مراد ښه نه واضح کيږي ، بلکه فرق دادی، چه په لغت کښي دعبادت اطلاق په هر هغه معبود باندي کيږي چه قصد يي وشي په عبادت سره ليکن په شرعه کښي صرف هغه عبادت معتبراو مقبول دی چه دتوحيد سره وي ، اصل کښي دافرق دی.

او فرق د اطلاق او تقيد ښه واضح ندی، ددي وضاحت نه معلومه شوه چه مراد دمصنف په نفي دعبادت مطلق سره

٤٢- الکافرون:٤

٤٣- الفتاوی:١٦-٥٧٣

نفي دهغه عبادت مرادده، کوم چه دالله تعالی په نیز باندي مقبول وي،او دالله تعالی په توفیق سره کیږي.

دمؤلف داقول : هرکله چه تاته داخبره ښه واضحه شوه چه شرک کله دعبادت سره ګډ وډ شي نوعبادت برباده وي، مصنف رحمه الله ددي خبري وضاحت کوي چه کله، دعبادت سره شرک ګډ وډ شي نو څه احکامورباندي مرتب کیږي، اول حکم یي دا بیان کړیدی ، چه دشرک دوجي نه عبادت برباد یږي، هرکله چه شرک دعبادت سره ګډوډ شي نو عبادت فاسد اوبرباد شي ، که یو شخص دحج نیت او اراده وکړي اوحج اداکړي ، او بیا دغیرالله نه مدد وغواړي او یا دغیرالله دپاره نذر یاذبحه وکړي نو حج یي باطل فاسد او برباد شه، لکه الله تعالی فرمایي:

(وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) [٤٤] او که بالفرض شرک کړی وی دوی خامخا برباد شوي به وی، ددوي هغه عملونه چه دوی کول ، اوهمدارنکه که يوشخص اودس وکړي او بيا شرک وکړي دالله تعالی سره نو طهارت اواودس يي فاسد اوباطل شو.

ابن قدامه رحمه الله فرمائي ، چه طهارت يوعمل دی او دا عمل حکما باقي پا تکيږي اوچه کله ورته باطلونکی څيز عارض شي نو باطليږي ، نو په شرک سره هم خامخا باطليږي ،ځکه چه طهارت داسي عبادت دی چه په حدث (بي اودسی) سره فاسديږي نو شرک يي خو خامخا له مينځه وړي. [٤٥]

---

٤٤ - ألأنعام: ٨٨

٤٥ - المغني: ١- ٣٢٨

د مصنف داقول چه دشرک دوجي نه عمل او عبادت بربادیږي اوددي دپاره یي لفظ د (احباط) استعمال کړيدی، بعضي علماو ددي وضاحت په بطلان سره کړيدی،

قاضي عیاض رحمه الله فرمائي: چه د « أحبط عملك » او «حبط عملك» دواړو یوه معنی ده چه باطلیدل دي . او لفظ دباطل او فاسد دا الفاظ مختلف دي او معنی یي یوه ده (٤٦)

مصنف رحمه الله دشرک په باره کښې لفظ د حبوط) یعني دعمل بربادیدل یي عطف کړيدی، په لفظ د (فسا د) یعني دعمل فاسدیدلو باندي ،

او ضمیر د (ا فسدها) یي هغه عبادت ته راجع کړيدی، چه شرک ورسره ګډوډ شوی وي، او لفظ د العمل) چه معرف بالام دی او دلالت کوي په عموم باندي ، ددي اسناد یي کړيدی، لفظ د(الحبوط) یعني دعمل بربادیدلو ته ځکه چه

---

٤٦ – مشارق الآنوار ٢٢١-١

دعمل بربادیدل یي دوهم هغه حکم وګرځه وو کوم چه مرتب کیږي په شرک باندي .

په دي معنی باندي چه دشرک اول حکم دادی چه دشرک دوجي نه هغه عبادت بربادیږي دکوم سره چه شرک ګډوډ شوی وي ، اودوهم حکم دشرک دادی ، چه د شرک دوجي نه هغه اعمال صالحه هم بربادیږي چه ددي شرک نه يي مخکي کړي وي ، او ددي ښه وضاحت په دي قول دالله تعالی کښي دی:(وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ ولتتكونن مِنَ الْخَاسِرِينَ)[٤٧] او يقينا وحي کړي شويده تاته اوهغه کسانو ته چه ستانه مخکي دي که چيري شرک د او کړو خامخا برباد به شي عمل ستا او خامخا شي به ته دتاوان وا لو نه.

[٤٧] - الزمر:٦٥

مصنف رحمه الله فرمايي : كوم انسان چه دشرک نه ځان نه ساتي دا كافر دی ، اګركه په امت كښي ډير لوي عبادت كونكی وې ، دشپې لمونځونه (تهجد) كوي او د ورځې روژې نيسي، دا اعمال يي ټول برباد دي. الله تعالی فرمايي:

(وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) [٤٨] او كه بالفرض شرک كړی وی دوی خامخا برباد شوي به وی، ددوي هغه عملونه چه دوی كول ، دمشرک داعمالو عاقبت داسي وي لكه يو سړی د جنابت ناپاكی په حالت كښي لمونځونه كوي، او د جنابت نه غسل نه كوي، او يا داسي لكه يوسړی په ډيره سخته ګرمی كښې روژې نيسي او بيا دورځي زناكوي.

امام ابن قيم رحمه الله د اعمالو دبربادېدلونوعيت دوه قسمه بيان كړيدی ،يعني داعمالو بربادېدل دوه قسمه دي.

---

٤٨ – الأنعام:٨٨

١- **عام**: ددي صورت دادی لکه په مرتد کيدلو سره دانسان ټول نيک اعمال بربادیږي ؛ او په صحيح توبې سره دانسان ټول ګناهونه معاف کيږي.

٢- **خاص**: ددي صورت دادی ؛ لکه بعضي نيک اعمال برباد شي، او بعضي ګناهونه معاف شي او ديته جزءيي بربادیدل وايي: [٤٩]

مصنف رحمه الله فرمايي: چه مشرک (شرک کونکی) به هميشه په اور دجهنم کښي وي، ددي نه مراد دمصنف رحمه الله دريم حکم دی چه مرتب کيږي په شرک اکبر باندي ځکه چه مشرک که دتوبې نه بغير دشرک په حالت کښي مړشه نو هميشه به په اور دجهنم کښي اوسيږي، الله تعالی فرمايي:

٤٩– كتاب الصلاة لابن القيم:٨٦

(لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ) [٥٠] **يقينا كفر كړيدی هغه كسانو چه وايي بيشكه الله تعالى هغه مسيح ځوي دمريم دی، او ويلي دي مسيح : ای بني اسرائيلو بندګي كوي دالله تعالى چه رب ځما دی او رب ستاسو دی، بيشكه چا چه شرك وكړو دالله تعالى سره پس يقينا حرام كړيدی الله تعالى په هغه باندي جنت او ځاي دهغه اور دجهنم دی، او نشته ظالمانولره هيڅ مددګار.**

٥٠- المائدة: ٧٢

هرکله چه تاته داخبره ښه واضحه شوه چه شرک کله دعبادت سره ګډ وړ شي نوعبادت برباده وي ،او اعمال هم له مينځه وړي، اوځاي دمشرک دهميشه لپاره اور دجهنم وي نو پدي به هم پوهه شوی يي چه دتوحيد اهميت پيژندل او دشرک دفساد نه ځان خبره ول څومره اهم او ضروري دي، اميد دی چه الله تعالی تاته دشرک دجال نه نجات در په برخه کړي، دکوم په باره کښي چه الله تعالی فرمايلي دي:

(إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا) [٥١]

يقينالله تعالی نه معاف کوي چه شرک وکړيشي دهغه سره او معاف کوي ددينه علاوه نورګناهونه چاته چه وغواړي،او چاچه شرک وکړو دالله تعالی سره پس يقينا جوړه يي کړوګناه لويه.

[٥١] – النساء: ٤٨

د شيخ الاسلام په کلام کښي ددي قواعدو او اصولوداهميت ذکردی ، هغه په خپلو نورو رسالو کښي په مختلفو مقاماتو کښي ددي اصولو او قواعدو داهميت وضاحت کړيدی، چه دهغي خلاصه داده:

١- ددغي اصولو او قواعدو په معرفت او پوهې سره موحد په شرک کښي دواقع کيدلو نه محفوظ کيږي .

٢- په دغه اصولواو قواعدو کښي د لااله الا الله صحيح معنی او مطلب بيان شويدی.

٣- ددغي اصولو اوقو اعدو په معرفت اوپوهې سره دتوحيداو شرک په مابين کې ښه فرق کيږي.

مصنف رحمه الله فرمايي دشرک نه دبچ کيدلولپاره معرفت دڅلورو اصولو او قواعدو ضروري دی، کوم چه الله تعالی په قران کښي بيان کړيدي ،او دغي اصولو اوقواعدو په وجه باندي ا سان دلا اله الا الله صحيح معنی او مفهوم پژندلی شي، او ددغي اصولو او قواعدو په رڼا کښي داهل اسلام او اهل شرک په مابين کښي ښه تميزاو وضاحت کيږي، الله تعالی د په تا رحم وکړي ، ته ددغه اصولو او قواعدو باره کښي غور او فکر وکړه، او خپله پوهه دغه اصولو طرف ته متوجه کړه . ځکه چه دا ډير فائده مند اصول دي .

د مؤلف رحمه الله داقول، شرک اکبر دکوم په باره کښي چه الله تعالی فرمايلي دي :

(إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا) [٥٢]

يقيناالله تعالی نه معاف کوي چه شرک وکړيشي دهغه سره او معاف کوي ددينه علاوه نورګناهونه چاته چه اوغواړي،او چاچه شرک وکړو دالله تعالی سره پس يقينا جوړه يي کړو ګناه لويه .

دا هم دهغه احکامو د جملي څخه دي کوم چه په شرک اکبر باندي مرتب کيږي او هغه داچه الله تعالی هغه مشرک نه معاف کوي چه په لوي شرک کښي اخته وي ، او بغير دتوبي نه وفات شي ليکن دشرک اکبر نه علاوه نور کبيره

٥٢ - النساء: ٤٨

ګناهونه چه چا کړي وي او بغير دتوبې نه وفات شي نو دا دالله تعالی مشيئت ته وسپارل شو .

که خوښه يي شي معاف به يي کړي او که خوښه شي عذاب به ورکړي ، او دا ددي ايت معنی او مقصود دی.

مصنف رحمه الله وفرمايل : چه ددي اصولو اوقواعدو په معرفت او پوهي سره مونږ دشرک او غيرالله دعبادت دجال نه بهر وتلي شو.

قواعد: دقاعده جمع ده او قاعده په لغت کښي بنياد او اساس ته وايي،کله چه وويل شي قواعد البيت نوددي نه مقصود دکور بنياد او اساس وي .[٥٣]

---

٥٣ – لسان العرب لابن منظور: ٧– ٤٣٤

دقاعدي تعریف په اصطلاح دعلماو کښي:

علماء کله داسي فرمايي چه په دي مسئله کښي قاعده داده او کله داسي وايي چه په دي باب کښي قاعده داده ، نومراد په دي سره هغه کلي قضيي (مسائل) وي چه په هغي کښي دغور فکرنه بعد جز يي قضيي (مسائل) معلو ميږي. [۵۴]

ددي مثال دادی لکه وويل شي: چاچه عبادت دغيرالله طرف ته واړه وو نو ده يقينا شرک اوکړو، داقضيه کليه ده، په دي باندي دغور فکر نه بعد جز يي قضيي داسي معلوميږي، چاچه دغيرالله لپاره ذبحه اوکړه يا يي دغيرالله لپاره نذر نياز وکړه، ياپي غيرالله ته سجده وکړه، نو ددي څه حکم دی؟ نو دمخکې قضيي نه معلومه شوه چه دامشرک دی،
ځکه چه دا ټول دعبادت انواع دي ، چاچه دا دغيرالله لپاره اوکړل نو دايقيني مشرک دی.

---

[۵۴] - شرح مختصر الروضة للطوفي : ۱- ۱۲۰

معرفة : ديوشي اصلي حالت معلو مولو ته معرفت وايي.

(٥٥) دالله تعالى لپاره وصف د(عارف) نشي بيانيدلى.او په دي باندي احمد بن حمدان دقاضي ابو يعلى محمد بن حسين نه اجماع نقل کړيده .(٥٦) او الله تعالى په وصف د(عالم) سره متصف کيږي . لکه الله تعالى فرمايلي دي:

(عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ) (٥٧) : عالم دى په هر پټ او ښکاره باندي پس اوچت دى دهغي نه چه دوي دهغه سره شريکوي ، دالله تعالى لپاره لفظ دمعرفت نه استعماليږي ځکه چه دمعرفت نه مخکي جهل وي او دادالله تعالى په باره کښي مستحيل (ناشوني) دى.

---

٥٥ - التعريفات للجرجاني : ٢١٨

٥٦ - الكوكب المنير: ١- ٦٦-٦٥

٥٧ - المؤمنون: ٩٢

ځکه چه دالله تبارک وتعالی علم ازلي دی یعني دازل نه تر ابده پوري الله تعالی عالم دی په ما کان اوما یکون باندي. [٥٨]
اوبل دوهمه وجه داده چه معرفت یقین او ظن (ګمان ته) دواړو ته شاملیږي او داهم دالله تعالی په باره کښي مستحیل (ناشوني) دی. [٥٩]

فائده: دالله تعالی اسماء او صفات توقیفي دي ، یعني په قران او حدیث سره ثابت دي ، له دي وجي نه په هر چا لازم ده چه ددي په باره کښی او ددینه علاوه په نورو امورو کښي د اهل سنت والجماعت موقف خپل کړي.

شیخ الاسلام ابن تیمیة رحمه الله فرمائي: چه دسلفو صالحینو مذهب دادی. چه هغوي دالله تعالی لپاره هغه صفات ثابتوي کوم چه الله تعالی د خپل ځان لپاره ثابت

---

٥٨ – التعریفات: ١٧٢
٥٩ – شرح الاصول من علم الاصول عثیمن : ٢٥

کړيدي ، او يا رسول الله صلی الله عليه وسلم دالله تعالی لپاره ثابت کړيدي بغيردتحريف (معنی بدلولونه) او بغير دتعطيل (معنی نه انکارکولونه) او بغير دتکييف (کيفيت بيانه ولونه) او بغيردتمثيل (مثال ورکولو نه) [٦٠]

ايا دالله تعالی علم په يقين سره متصف کول درست دي؟

جواب دالله تعالی علم په يقين متصف کول درست ندي، ځکه چه کلمه ديقين په داسي څه دلالت کوي ، چه مخکي موجود نه وي ، او داد الله تعالی دعلم باره کښي مستحيل (ناشونی) دی. ابن القطان رحمه الله ددي وضاحت په خپل کتاب فتح الرحمن کښي په تفصيل سره کړيدی: [٦١]

---

٦٠ - الفتاوی : ٥-٢٦

٦١ - فتح الرحمن : ٢٠

د مصنف رحمه الله داقول : چه الله تعالی ددي قواعدو ذکر په قران کريم کښي کړيدی په دي قول سره مصنف رحمه الله ددي قواعدو او اصولو مراجع اومصادرو ته اشاره کوي هغه داچه داقواعد او اصول د قران کريم نه ماخوذ او مستنبط دي، او داد مصنف رحمه الله دکتابونو کمال او امتياز دی چه دقران او احاديثو په قوي دلائلو باندي مبني وي.

اول اصل او قاعده:

په دي پوهه شه چه هغه مشرکين او کفار چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسره قتال (جنګ) کړيدی هغوې په دي اقرار او اعتراف کولو چه الله تعالى رازق خالق او مدبر دی، ليکن هغوي په دي اقرار سره په اسلام کښي داخل نه شو ، ددي دليل دا قول دالله تعالى دی: (قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ) (٦٢).

---

٦٢ - يونس: ٣١

او ا یه څوک روزۍ درکوي داسمان او د زمکې نه او یا څوک اختیار مند دی د غوږونو اود سترګو .
او څوک را وباسي ژوندی دمړنه او راوباسي مړدژوندی نه اوڅوک انتظام کوي د د ټولو کارونو پس اوبه وايي دوي چه الله تعالی پس اوایه ته ایا ځان نه بچ کوې دشرک نه.

ددي اول اصل او قاعدې معنی او مطلب :

١- دمکې کفاراو مشرکين کومو کښې چه الله تعالی رسول الله صلی الله علیه وسلم نبي راولیږه، هغوي د اسماعیل علیه السلام اولادوو، او دابراهیم علیه السلام د دین څه حصه پکښې هم باقي پاتي وه له دي وجي نه په دیکښې څه تعجب نشته چه هغوي دالله تعالی په خالقیت او رازقیت او تدبیر باندي اعتراف او اقرار کولو ، لیکن ایا دي اقرار او اعتراف دوي په اسلام کښې داخل کړه او وینه اومال يي محفوظ شو؟ مصنف رحمه الله په قطعي دلیل سره دا واضحه کړه چه د مشرکینو دي اقرار او اعتراف دوي په اسلام کښې داخل نه

كړو بلكه الله تعالى په دوي باندي دكفر حكم اوكړو او خپل نبي ته يي ددوي په خلاف باندي دقتال (جنګ) امر اوكړو.

امام محمد بن عبدالوهاب رحمه الله دا اصل او قاعده ولې بيان كړه ؟ كه څوک د مصنف رحمه الله په دور باندي سوچ اوكړي او په هغه حالاتو باندي چه مصنف ورسره مخامخ وو، نو داخبره به ورته ښه واضحه شي چه مصنف رحمه الله دا قاعده ولي بيان او واضحه ثابته كړه ځكه چه ډير هغه خلک چه اسلام ته منسوب وو داسلام په خلاف او منافي كارونو كښي مبتلاء وو، دقبرونو په عبادت كښي مبتلاء وو ، او څه تعداد علماء داسي هم ووچه باطل يي د حق په لباس كښي خلكو ته پيش كړى وو،

او مصنف رحمه الله ددي ټولو حقيقتونو نه واقف او باخبر وو، او په دي ډير ښه پوهيده چه داخلک دهغه توحيد دحقيقت نه ناخبره دي په كوم چه رسول الله صلى الله عليه

وسلم راليږل شوی وو، ددي وجي دوي په انحراف او ګمراهۍ کښي واقع شوي دي. او دوي داعقيده لري چه په هرمکلف باندي صرف دتوحيدربوبيت پيژندل ضروري دي اودوي دجهالت اوياد تقليد دوجي نه داخيال او ګمان هم کوي چه دلااله الاالله معنی داده چه الله تعالی خالق رازق او داشياو پيداکونکی دی فقط ددي له وجي نه اګرکه يو شخص په کفري کارونو کښي واقع وي لکه دغيرالله لپاره ذبح کول او دغيرالله نه مدد غوښتل او دمخلوق نه هغه حاجات غوښتل په کومو باندي چه صرف الله تعالی قادر وي او دمخلوق د قدرت نه بهر وي نو ددوي په نيز باندي داشخص مرتد نه شمارل کيږي ترڅو پوري چه دا شخص داعقيده لري چه الله تعالی خالق رازق او ددي کائناتو مدبر دی. (٦٣)

٦٣- دعاوي المناوئي : عبد العزيز عبداللطيف ١٩٣- ١٩٤

لهذا ددي باطل اعتقاد درد لپاره مصنف رحمه الله داقاعده واضحه او ثابته کړه چه هغه کفار او مشرکين مکه چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسره قتال (جنګ) اوکړو هغوي هم دالله تعالى په ربوبيت باندي اقرار او اعتراف کولو او ددي باوجود دي اقرار هغوي په اسلام کښي داخل نه کړه.

دنورو دلائلو سره سره د ايت کريمه نه ددي اصل لپاره وجه د استدلال

دتوحيدپه باره کښي د قبر پرستو دانحراف خلاصه داسي ممکن ده ، چه دهغوي ګمان دادی، چه رسول الله صلى الله عليه وسلم صرف دتوحيد ربوبيت لپاره نبي راليږل شوی وو، او دهمدي په بنياد يي دمخالفينو سره دشمني قتال (جنګونه) کړي وو،اوپه همدي توحيد ربوبيت باندي اعتراف کولو سره دانسان وينه اومال په دنيا کښي محفوظ کيږي ،

او په اخرت کښي ورته نجات حاصليږي، او صرف په همدي توحيد ربوبيت باندي اعتراف چه الله تعالی خالق رازق او مدبر دی، فقط همدا د لااله الاالله معنی اومقصد دی.

نو مصنف رحمه الله د قران کريم په رڼا کښي په واضح دليل سره دا ثابته کړه چه د قبر پرستو دا اعتقاد او عقيده خطاء او باطله ده د مذکوره ايت کريمه تسلي بخش وضاحت په دوه طريقو سره کيږي.

١- داچه کفارو او مشرکينو هم په دي باندي اقرار او اعتراف کولو چه الله تعالی خالق مالک رازق او دټولو کارونو تد بير کونکی دی، ليکن ددي اقرار با وجود دوي په اسلام کښي داخل نه شو ، او داحقيقت په دي ايت کريمه سره ښه واضح کيږي:

(وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ)

[٦٤] او که چيري تپوس اوکړي ته د دوي نه چه چا پيدا کړيدي دا (شفعاء) خامخا دوي به ووايي الله تعالی نو څرنګه اوړيدلی کيږي دوي د توحيد نه.

يعني زمونږ رازق او زمونږ دسترګو غوږو نو او دمرګ او ژوند مالک اود ټولوکارونومدبرالله تعالی دی، همدارنګه

مشرکينو دالله تعالی په خالقيت باندي هم اقرار کولو لکه په ايت مذکوره کښي الله تعالی په ښه وضاحت سره داسي فرمائلي دي:

(وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ)

[٦٥] او که چيري تپوس وکړي ته د دوي نه چه چا پيدا

---

[٦٤] - الزخرف: ٨٧

[٦٥] - الزخرف: ٨٧

کړیدي دا (شفعاء) خامخا دوي به ووايي الله تعالی نو څرنګه اوړیدلی کیږي دوي دتوحید نه .

٢- داچه صرف په توحید ربوبیت باندي اقرار کولو سره ا نسان دجهنم نه نجات نشي حاصلوي ددي وضاحت دایت کریمه داخري حصي نه کیږي.

لکه الله تعالی مشرکینو ته دا تهدید ورکړو چه دعذاب نه ځان ولي نه بچ کوي (فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ) [٦٦]

که چیرته دوي صرف په دي اقرار سره دعذاب نه بچکیدل، نو دا تهدید یي ولي ورکولو؟

ابن جریر رحمه الله ددي ایت (لَيَقُولُنَّ اللَّهُ) په تفسیر کښي فرمائي، یعني هغوي به تاته ضرور په جواب کښي دا وایي چه ددي هرڅه کونکی الله تعالی دی، (فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ) نوته ورته په جواب کښي ووایه چه ایا ځان نه بچ کوي

[٦٦] – یونس: ٣١

دشرک نه ،يعني تاسو په دي اعتراف کوې چه دهرڅه مالک الله تعالی دی ، او بيا هم دالله تعالی سره شرک کوي او دمعبود حقيقي نه علاوه نورباطل معبودانو ته رامدد شه وايي نو ايا تاسو دالله تعالی دغذاب نه نه ويريږي (٦٧)

او هر چه دمشرکينو داګمان دی، چه د (لااله الا الله) مطلب او مقصد دادی، چه دالله تعالی نه سوا بل څوک خالق رازق او مدبر نشته .

او دا ددي کلمي مطابقي معنی ده . او لفظ د ټولې معنی سره مطابق دی، يعني دکلمي طيبي نه مراد صرف توحيد ربوبيت دی، داګمان ددوي باطل دی . ځکه چه چا ته الله تعالی په قران کريم کښي دغور فکر او سوچ توفيق ورکړی وي، او درسول الله صلی الله عليه وسلم په سيرت کښي سوچ او فکر اوکړي او درسول الله صلی الله عليه وسلم په

---

٦٧ - تفسير ابن جرير: ٧- ١١۴

دعوت کښې سوچ او تدبر اوکړي نو په اسانۍ سره به ورته واضحه شي چه دمشرکینو داګمان چه د(لااله الا الله) نه مراد صرف توحید ربوبیت دی، باطل او خطاء دی . ځکه چه الله تعالی ددي کلمې (لااله ا لاالله) معنی په قران کریم کښې بیان کړیده، اوددي وضاحت یې بل چاته ندی حواله کړی، لکه الله تعالی ددي کلمې (لااله الاالله) معنی داسې بیان کړیده چه د الله تعالی نه سوا دبل چا نه دعبادت نفي کول او صرف یوائې دالله تبارک وتعالی لپاره عبادت ثابتول لکه الله تبارک وتعالی فرمایي:

(وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ [٦٨] إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ [٦٩] وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ)[٧٠] او کله چه وويل ابراهيم عليه السلام پلار خپل او قوم خپل ته يقينا زه بيزاره يم د هغه چا نه چه تاسو يي بنده ګي کوي. مګر هغه ذات چه زه يي پيداکړی يم نو هغه به ماته لار ښايي. او پاتي کړه الله تعالی داکلمه باقي په اولاد دهغه کښي . دي لپاره چه دوي اوګرځي دګمراهۍ نه.

فا ئده : هرلفظ چه په يوه معنی دلالت کوي . دهغي دري اقسام دي. (١) دلالت مطابقت يا دلالت تطابق : هرکله چه دلفظ نه پوره معنی واخستی شي ديته دلالت مطابقي وايي

٦٨ - الزخرف:٢٦
٦٩ - الزخرف: ٢٧
٧٠ – الزخرف:٢٨

ځکه چه لفظ دمعنی سره مطابق شو. (٢) دلالت تضمني : هرکله چه دلفظ د پوره معنی نه يوه جزئي معنی واخستي شي ديته دلالت تضمني وايي. ځکه چه دغه جزئي معنی په پوره معنی کښي يو جزء وي دکومي لپاره چه لفظ وضع شوی وی، (٣) دلالت التزامي : هرکله چه دلفظ نه يوه داسي معنی واخستي شي کومه چه د لفظ دمعنی سره لازمه وي ديته دلالت التزامي وايي. (٧١)

فائده: علامه عبد الرحمن بن القاسم – رحمه الله - فرمائي : چه ددي عظيمې کلمي (لا اله الا الله) معنی داده چه دالله تعالی نه سوی هيڅ معبود برحق او معبود حقيقي نشته دی . بلکه دالله تعالی نه سوا چه څومره الهه دي دهغوي عبادت سراسر باطل او ګمراهي ده. او همدارنګه د (لا اله الا الله) دلالت په توحيد الوهيت باندي دلالت مطابقي دی. او هرچه

٧١- شرح القصيدة النونية : الابن القيم – خليل الهراس: ٢- ١٣٥

بعضي جاهلان داګمان کوي چه ددي کلمي معنى صرف داده چه نشته دى خالق رازق اومدبر مګر يو الله دى . دا ګمان خطاء دى. ځکه چه د(لا اله الا الله) معنى توحيد الوهيت دى. اګر که دا معنى چه نشته دى خالق رازق او مدبر مګر يو الله دى. ددي کلمي يوجزء دى .ليکن په حقيقت کښي داکلمه دتوحيد الوهيت لپاره وضع شويده .يعني په اخلاص سره يوائځي دالله تبارک وتعالى عبادت کول او ټول انواع دعبادت دالله تعالى لپاره خاص کول (٧٢) هغه کومه کلمه وه کومه چه ابراهيم عليه السلام په خپل اولاد کښي باقي پريښي وه ؟ او دخپل قوم سره د وينا په مهال يي دهغي معنى مقدمه کړه هغه داچه دهر معبود من دون الله نه دبراءت اعلان او ديو الله تعالى واحد لاشريک ذات لپاره يي دعبادت ګواهي ورکړه. عکرمه، مجاهد، ضحاک، قتادة،

٧٢- حاشيه ثلاثة الاصول: ٥٠

اوسدي، وغيره مفسرينو دا فرمائلي دي: چه مراد دهغي کلمي نه کومه چه په قران کريم کښي وارده ده . او ابراهيم عليه السلام په خپل اولاد کښي باقي پريښي وه هغه کلمه دتوحيد (لا اله الا الله) ده [٧٣]

علامه ابن کثير فرمائي: چه ددي کلمي مقصود اومطلوب دادی ، چه يوائي په اخلاص سره دالله تعالی واحد لاشريک ذات عبادت وکړيشي، او دالله تعالی نه سوا چه څومره باطل معبودان دي دهغي نه براءت وکړيشي .ځکه چه معبود برحق صرف اوصرف يو الله تبارک وتعالی دی. [٧٤] دالله تعالی داقول هم د(لا اله الا الله) معنی ښه واضحه کوي.

---

٧٣ – تفسير ابن کثير: ۴ – ۲۱۹

٧٤ - تفسير ابن کثير: ۴– ۹۲۱

(إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ) [٧٥]

(وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا آَلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ) [٧٦]

يقينا دوي وو . چه کله به وويل شو دوی ته نشته حقدار دبنده ګۍ سيوا د الله تعالی نه نو دوي به لويي کوله ، او دوي به وويل ايا پريږدو مونږ معبو دان خپل له وجي دشاعر ليوني نه.

په دي ايت کريمه کښې ددي خبري واضح دليل دی ، چه د(لا اله الا الله) پوره معنی دانده چه دالله تعالی نه سوا بل خالق رازق او مدبر نشته ، بلکه پو ره معنی يي داده چه دالله تعالی نه بغيربل هيڅوک دعبادت حقدار نشته او يوائي په اخلاص سره بايد دالله تعالی عبادت اوکړيشي، او په دي باندي مشرکين هم پوهيدل ځکه يي ددي کلمي نه انکار

---

[٧٥] - الصافات: ٣٥

[٧٦] - الصافات: ٣٦

کولو . او که چیرته ددي کلمي معنی همدغه وی. يعني چه دالله تعالی نه بغير بل څوک خالق رازق نشته نوپه دي باندي خو مشرکينو هم اعتراف کولو نو بيا مشرکينو د(لا اله الا الله) نه ولي انکار کولو؟

سؤال پيداکيږي چه دقريشو مشرکينو ددي کلمي نه کوم مقصداو معنی اخستي وه واضحه ده چه دقريشو مشرکينو ددي کلمي نه صحيح مطلب او معنی اخستي وه هغه داچه دالله تعالی نه سوا ټول معبودان پريښودل اودهغي نه دبراءت اعلان کول او يوائي په اخلاص سره دالله تعالی عبادت او بنده ګي کول . ددي وجي نه کله چه به دوي ته ددي کلمي دعوت ورکړی شو نو داسي به يي ويل .

(وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ) [٧٧]: او دوي به وویل ایا پریږدو مونږ معبو دان خپل له وجي دشاعر لیوني نه.

دمشرکینو په نیز باندي د (لا اله الا الله) کلمي همدا معنی وه چه دالله تبارک وتعالی نه سوا نور ټول معبودان پریښودل .او ددي حقیقي معني کومه چه مشرکینو ددي کلمي نه فهم کړیوه زیات تاکید هغه وخت وشو کوم وخت چه نبي کریم صلی الله علیه وسلم دوي ته دادعوت ورکړو چه

(قولوا : لااله الا الله) تاسودا اقرار وکړی چه دالله تعالی نه سوا بل معبود حقیقي نشته . نو دي مشرکینو په جواب کښي داسي وویل.

---

٧٧ – الصافات: ٣٦

(أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ) [٧٨] ايا جوړ کړيدي ده ډير معبودانولره معبود يو يقينا دا څيز ډير نا اشنا دی. کفار او مشرکين په دي پوهه شوی وو، چه ددي کلمي پوره معنی داده چه دالله تعالی نه سوا نور ټول معبودان پريښودل او ديو معبود حقيقي الله تبارک وتعالی عبادت او بنده ګي کول . علامه ابن کثيررحمه الله فرمايي : ايا ده داګمان کړيدی، چه معبود صرف يودی، او دهغه نه علاوه بل هيڅ معبود نشته ، مشرکينو ددينه انکار کولو ، (الله تعالی دي دوي رسواکړي) او دالله تعالی سره په شرک نه کولو باندي يي تعجب کولو ،ځکه چه مشرکينو ته دبتانو عبادت دپلار نيکه نه په ميراث کښي پاتي شوی وو.

---

[٧٨]– ص: ٥

او دبتانو محبت يي زړونو ته داخل شوی وو.[٧٩] دقران کريم ددي مبارکو اياتونو نه دا حقيقت ښه واضح شو چه په کلمه دتوحيد کښي د(اله) معنی ده معبود برحق او په دي باندي دعلماء اجماع ده. په خلاف دقبر پرستو مشرکينو چه هغوي په ګمراهۍ سره دا اعتقاد لري چه د(لا اله الا الله) معنی ده لاخالق او لاقادر علی الاختراع الا الله) يعني دالله تعالی نه سوا بل خالق رازق نشته . او ددوي داخيال دی، چه دوي کله داکلمه ووايي نو دتوحيد اخري درجي ته ورسيږي اګرکه دغير الله لپاره عبادت کوي.[٨٠]

د اول اصل او قاعدي دشرحي خلاصه:

١- هغه مشرکين او کفار دکومو سره چه نبي کريم صلی الله عليه وسلم قتال (جنګ) کړی وو، هغوي هم په توحيد ربو بيت باندي اقرار او اعتراف کولو ، ليکن دي اقرار

---

[٧٩]– تفسيرالقران العظيم: ۴– ۸۲

[٨٠]– تيسير العزيز الحميد: سليمان بن عبد الله بن محمد بن عبدالوهاب

او اعتراف هغوي په اسلام کښي داخل نه کړل ، او نه يي دهغوي ويني اومال محفوظ کړه.

٢- دقبر پرستو مشرکينو همدا عقيده ده چه د(لا اله الا الله) معنی صرف توحيد ربوبيت دی، او په دي اقرار سره انسان مسلمان معرفي کيږي او په اسلام کښي داخليږي وينه اومال يي محفوظ کيږي ،ليکن دقران کريم او نبوي احاديثو دد لائلو په رڼا کښي دا اعتقاد سراسر باطل دی .

دوهم اصل او قاعده:

مشرکين وايي: چه غيرالله طرف ته زمونږ توجه ددي لپاره ده چه په دي سره مونږ شفاعت او قرب الهي حاصلوو. ددي قربت متعلق الله تعالى فرمايي: (وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ) [٨١] او هغه کسان چه نيولي دي سيوا دالله تعالى نه مددګاران (وايي) بندګي نه کوو مونږ ددوي مګر ددي لپاره چه نيزدي کړي مونږ الله تعالى ته په نيزدي کولو سره يقينا الله تعالى به فيصله وکړي په مينځ ددوي کښي په هغه څيز کښي چه دوي په هغي کښي اختلاف کوي يقينا الله تعالى توفيق نه ورکوي هغه چاته

---

[٨١]– الزمر: ٣

چه ډیر دروغژن دی، ډیر کفر کونکی دی . او دشفاعت متعلق الله تعالی داسي فرمایي:

(وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ) [٨٢] او بندګي کوي داخلق سیوا دالله تعالی د هغه څه چه نه ضرر رسولی شي دویته او نه نفع رسولی شي دویته او وایي دوي چه داکسان سفارشیان زمونږ دي په دربار دالله تعالی کښی .

دشفاعت دوه قسمه دي:

١- ناجائزاو ناروا شفاعت :

٢- جائز او مشروع شفاعت : ناجائز اوناروا شفاعت:

---

[٨٢]- یونس: ١٨

دغيرالله نه داسي څيزونو غوښتل په کومو باندي چه دالله تعالی نه علاوه بل څوک قادر نه وي، لکه الله تبارک وتعالی فرمايي: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ)[٨٣]

ای ايمان والو خرچ کوي دهغي نه چه درکړيدي مونږ. تاسوته مخکي ددينه چه رابه شي ورځ (دقيامت) نه به وي خرڅول په هغي کښي او نه دوستانه او نه به وي سفارش، او کافران دوي لوي ظالمان دي.

---

٨٣ - البقرة: ٢٥٤

مشروع او جائز شفاعت: داهغه شفاعت دی، کوم چه دالله تعالی نه طلب کیږي ، او په دیکښي دشفاعت کونکي اکرام اواحترام وي ځکه چه دهغه شفاعت قبول کړیشي،

اوشفاعت به دهغه چا په حق کښي قبلیږي دچا دقول او عمل نه چه الله تعالی راځي وي لکه الله تعالی فرمایي:

(مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ) [٨٤] څوک دی هغه کس چه سفارش اوکړي په نیز دده، مګر دده په اجازه سره.

دمشرکینواوکفارودقربت(نیزدیکت)اوشفاعت لپاره دغیرالله نه غو ښتل او دغیرالله طرف ته متوجه کیدل ددوي یو مهم اصل دی، ځکه چه موضوع دشفاعت سره ددي اصل ډیر ژور ربط او تعلق دی، ددي وجي نه د مخکني او وسني دور

---

٨٤ - البقرة : ٢٥٥

مشرکان دشفاعت په بهانه دالله تبارک وتعالى سره شرک کوي.

دشفاعت لغوي معنى: شفاعت په عربي ژبه کښي دتاق په مقابله کښي راځي، لکه جفت او تاق، کله چه وويل شى (شفع لي ،يشفع ، شفاعة ، ويتشفع) نو ددي معنى طلب دشفاعت وي، دشافع جمع شفعاء راځي ، او چه کله و ويل شي (استشفعه) نو معنى يي داوي چه دهغه نه يي شفاعت طلب کړو. (٨٥)

دشفاعت شرعي معنى: دشفاعت ډير تعريفونه شويدي، چه دهغي دجملي څخه يو دادى: بل چا ته دفائدي لپاره او يا دهغه نه ضرر دفعه کولو لپاره واسطه جوړيدل. (٨٦)

دا تعريف دشفاعت لپاره پوره جامع تعريف دى، کوم چه ديني او دنياوي ټولو کارونو ته شامليږي.

---

٨٥ – لسان العرب: ٨– ١٨٣– ١٨٤

٨٦– شرح لمعة الاعتقاد: لابن عثيمن ١٢٨

ددوهم اصل او قاعدي معنی او مفهوم : د عربو په نیز باندي بت پرستي دشرک یو لوي مظهر رواج شوی وو، تر دي پوري چه په کورونو کښي یي بتان ایښي وو او دهغي عبادتونه به یي کول،بعضي قبائل دعربو داسي هم وو چه دعبادت لپاره به یي خاص قسم بت دځپل ځان لپاره خاص کړی وو، لکه دطی او انعم قبیلو لپاره د(یغوث) په نوم باندي یوخاص قسم بت وو چه دهغي عبادت به یي کولو ، او دکلب قبیلي لپاره یو بل بت وو د (ود) په نوم باندي او دهغي عبادت به یي کولو. [(۸۷)]

دا ډیره دتعجب خبره ده چه ددي بتانو عبادت په ډیره لویه پیماني سره کیدلو سرددینه چه ددي بتانو حقیقت داوو چه صرف دلرګو او یا دکاڼو نه جوړ شوي وو، لیکن د ا بتان دې مشرکینو دیو معبود غائب په شکل کښي ایښي وو او په

[۸۷] - سیرة ابن هشام- ۱- ۹۷

دي عقيده وو چه دابتان دهغه غائب معبود قائم مقام دي ، که نه نو داخبره دخيال او تصور نه ډيره لري ده چه يو عقل مند انسان چه په خپل لاس باندي لرګي او يا کاڼي وتراشي او بت ترينه جوړ کړي او بيا ورته معبود وايي او عبادت يي کوي،[٨٨] مشرکينو په دي حقيت اعتراف کولو چه خالق صرف الله تعالى دی، مالک او مدبر صرف الله تعالى دی ، رزق او روزي ورکول صرف دالله تعالى په لاس کښي ده او دابتان مخلوق دي، ليکن ددي باوجود دامشرکين دبتانو عبادت ته څه شي اماده او تيار کړي وو. ؟ [٨٩]

الله تعالى په دي ايت کريمه کښي ددي وضاحت کړی دی، چه کفارو او مشرکينو دبتانو عبات څکه کولو چه دوي داعقيده لرله چه دابتان زمونږ لپاره شفاعت کوي دالله تعالى په نيز باندي او مونږ الله تعالى ته نيژدي کوي ، هرکله چه

---

٨٨ – اغا ثة اللهفان: لابن القيم – ١٨٢-٢

٨٩ -قاعده في التوسل والوسيله لشيخ الاسلام ابن تيميه: ١- ٣٨

دي کفارو او مشرکينو د ملائکو پيغبرانو او نيکانو بندګانو باره کښي داعقيده ولرله چه دا زمونږ سفارشيان دي نو ددوي دمجسمو تصويران يي جوړکړل، او دابه يي ويل چه ددي مجسمو او تصويرانو نه زمونږ سفارش طلب کول په حقيقت کښي ددوي (ملائکو پيغمبرانو او نيکانو)
نه سفارش طلب کول دي ، او الله تعالى په دوي باندي دشرک او دکفر حکم وکړو.(٩٠)

امام محمد بن عبدالوهاب رحمه الله دا اصل او قاعده ولې بيان کړه؟

مخکي داخبره بيان شوه چه مشرکين ددي وجي نه په شرک کښي واقع شوي وو،چه دوي داعقيده لرله چه دا ملائک پيغمبران او نيکان بندګان زمونږ سفارش کوي او مونږ الله تعالى ته نيږدې کوي، تر دي چه الله تعالى محمد صلى الله عليه وسلم خپل رسول او

---

٩٠ - قاعده في التوسل والوسيله لشيخ الاسلام ابن تيميه: ٣٣

نبي راولیږه، او نبي صلی الله علیه وسلم ښکاره دابیان اوکړو چه دا کفر اوشرک دی، او درب په شان کښي ګستاخي ده.

او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ددي مشرکینوسره جهاد او قتال اوکړو تر دي پوري چه دوي دپلار نیکه باطل عقاید پریښودل، او دیوالله تعالی عبادت یي شروع کړو، لیکن داګمان نه کیده چه بیابه دوباره داسي وخت راځي چه خلک به دشرک په مصیبت کښي اخته کیږي ، او دقبرونو عبادتونه به کوي په هغه عذرونو باندي په کومو چه مخکنو مشرکینو دالله تعالی سره شرک کولو، هغه عذرونه ددي نیکانو بندګانو نه سفارش طلب کول دي او ددوي په باره کښي داعقیده لرل دي چه دوي مونږ الله تعالی ته نیږدي کوي، دهمدي عذرونو په اساس باندي مخکنو مشرکانو دالله تعالی سره شرک کولو.

ددي وجي نه مصنف رحمه الله دا قاعده بیان کړه او ددي وضاحت یي اوکړو چه دا بعینه شرک او کفر دی.

مصنف رحمه الله فرمايي : چه زمونږ په دي زمانه کښي چه غير الله ته کوم اوازونه کيږي دهغي يو څو قسمه دي: ......

په دغه قسمونو کښي يو قسم دادی: چه يو شخص دالله نه هم دعاګاني غواړي او ورسره يي دپيغمبر او بزرګ وغيره هم غواړي او وايي چه زه له دوينه صرف سفارش غواړم ګني زه په دي پوهيږم چه نفع او نقصان صرف دالله تعالى په لاس کښي دی، او دالله تعالى نه سوا بل هيڅوک دنفع او نقصان ما لک نه دی،چونکه زه ګناهنګار يم نو ددي نيک انسان پيغبر ولي وغيره نه سفارش طلب کوم، دابعينه هغه شرک دی کوم چه مخکنو مشرکانو کوو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسره ترهغه وخته پوري جهاد قتال او جنګ جاري وساته ترڅو چه دوي داشرک پريښود او ديو الله تعالى عبادت او بندګي يي شروع کړه. [٩١]

---

[٩١]- ا لدرر السنية : ٢- ٢٣- ٨۴

دمخکنو دوه اياتونو نه وجه داستدلال او دهغي وضاحت

مخکني دوه اياتو نه دالاندي حقائق واضحه کوي:

١- دشفاعت او قربت په خاطر دالله تعالی عبادت دغيرالله طرف ته اړول دا دمشرکينو دين دی، الله تعالی دسورت زمر په اول کښي ددي خبري پوره وضاحت کړيدی، مصنف رحمه الله فرمايي: چه دسورت زمر ابتدائي اياتونه تلاوت کړه ځکه په ديکښي الله تعالی ددين اسلام او دکفارو دين او دهغي مقاصد بيان کړيدي.[٩٢]

٢- دبنده او دهغي درب په مابين کښي سفارشي (سفارش کونکی) مقررکول داشرک او کفر دی ، او درب العالمين ګستاخي او توهين دی، او ددي لپاره عذر پيش کول هغه ددروغو عذردی چه قابل قبول ندی، ددي خبري دليل

٩٢- الدررالسنية: ٦٠-١

دمذکوره اياتونو په اخرکښي ذکر دی.لکه الله تعالی فرمايلي دي:(سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ) (٩٣)

پاک دی، الله تعالی او لوي دی، دهغي نه چه دوي دالله سره شريکوي، اوهمدارنګه فرمايي:

(إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ) (٩٤) يقينا الله توفيق نه ورکوي هغه چاته چه ډير دروغژن وي ، ډير کفر کونکی وي.

هرکله چه الله تعالی داواضح اوفرمايل چه دامشرکين دسفارش دطلب کولو دوجي نه په شرک کښي واقع شوي وو، او دخپل ذات مبارک پاکي يي بيان کړه ، ددينه معلومه شوه چه دا کار (دنيکانو نه سفارش طلب کول) دالله تعالی په

[٩٣] - يونس:١٨
[٩٤] - زمر: ٣

ذات کښي تنقیص او دهغه ګستاخي ده، ځکه چه الله تعالی دخپل ذات مبارک پاکي د بدو صفاتو نه بیانه وي.

او همدارنګه مصنف رحمه الله تعالی – دمشرکینو او کفارو دي کار(سفارش غوښتلو) ته دشرک نوم کیښود، پس هرچاچه داکار اوکړو نوهغه دمشرکینو په ډله کښي داخل شو. او په دوهم ایت کریمه کښي یي دمشرکینو دي کار ته لوي کفر ووایه ، ځکه چه (کفار) د مبالغي صیغه ده کومه چه په دي خبره دلالت کوي چه داکفر انتهایي درجي ته رسیدلی دی.

قبر پرستو ته په دي مسئله د شفاعت کښي داشبهه راغلي ده چه دوي په دي شفاعت سره دالله تعالی دتعظیم اراده کوي ، ځکه چه هغوي خپل رب الله سبحانه وتعالی ددنیا په بادشاهانو او حکمرا نانو باندي قیاس کړیدی، لکه څرنګه چه ددي بادشاهانونه هیڅ یو څیز بغیر دواسطي نه نه غو ښتل کیږي ، بلکه ددوي داحترام لپاره دویته واسطه پیش

کول ضروري وي ، لهذا دالله تعالی ذات خو ددوي نه ډیر زیات حقدار دی، نو ددي وجي نه دا قبر پرست الله تعالی ته داشفعاء واسطه کوي .

ددي شبهي جواب : دا بلکل محال او ناشوني ده چه الله تعالی ددي بادشاهانو پشان وګڼل شي او په دوي د قیاس کړیشي. او دهمدي فاسد قیاس له وجي نه د بتانو عبادت کیږي او کفارو او مشرکینو دالله تعالی نه سوا نور او لیاء دوستان او سفارشیان نیولي دي، او داقیاس ځکه باطل او فاسد دی، چه دخالق او مخلوق په مینځ کښي فرق وي او همدارنګه د دخالق او مخلوق (پرورش کړیشوی،) او دمالک او غلام مالدار اوغریب په مینځ کښي فرق وي.

رب هغه دی چه هغه قطعا هیچاته محتاج ندی، ځکه چه هغه غني او بي پروا ذات دی، او ټول مخلوق دهر لحاظ نه خپل رب ته محتاجه دي، او هرچه بادشاهان دي نو هغوي خپل قریبي خپلوانو او وزیرانو ته محتاجه وي ځکه چه د باد

شاهانو فائدي په دوي پوري متعلقي وي ، او هغوي ددي باد شاهانو مدد او مرسته کوي ، نو بادشاهان داحتیاج دوجي نه دهغوي سفارش قبلوي،ځکه چه بادشاهان له دينه ویریږي ، چه ددي سفارشیانو دشفاعت نه قبلولو په صورت کښي به دبادشاه په اطاعت او فرمانبرداري کښي نقصان واقع شي، او دوي به ترینه بل طرف ته لاړ شي، نو ددي احتیاج له وجي نه باد شاه مجبوره دی چه ددوي سفارش قبول کړي.

لیکن الله تبارک وتعالی ددي ټولو خبرو نه بي پرواه او بي نیازه دی، او دا بي نیازي دالله تبارک وتعالی د ذات مبارک سره لازمه ده ، او هرچه مخلوق دی، نو هغه ټول په ټوله کښي خپل خالق ته دهر لحاظه نه محتاجه دي ، لکه الله تعالی فرمایي:

(لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ) خاص دهغه په اختيار کښي دي هغه څه چه په اسمانونو کښي دي او هغه څه چه په زمکه کښي دي، څوک دی ، هغه کس چه سفارش اوکړي په نيز دده، مګر دده په اجازه سره .

په دي ايت کريمه کښي الله تعالی داخبر ورکړيدی، چه دټولو اسمانونو او زمکو او ټولو مخلوقاتو مالک صرف او صرف الله تعالی دی، نو لهذا ټول شفاعتونه هم دالله تعالی په اختيار کښي دي.

او دالله تعالی داجازت نه بغير هيڅوک شفاعت نشي کولاي، ځکه چه دالله تعالی سره هيڅوک شريک نشته دی، ټول دالله تعالی غلامان دي، او هر چه اهل دنيا(دنيا والا) دي نو دوي ديو بل سفارش کولاي شي په دنياکښي .[۹۵]

[۹۵] - اغاثة اللهفان :۱- ۲۰۳- ۲۰۴) وتفسير سعد- ۷۱۸

هر کله چه مصنف دا واضحه کړه، چه مخکني مشرکان دشفاعت په طمعه په شرک کښي واقع شوي وو، نو ددينه بعد يي دشفاعت اقسام بيان کړه، او دا وضاحت يي اوکړو چه دشفاعت دوه قسمه دي.

١- ناروا او ناجائز شفاعت: دا هغه شفاعت دی، کوم چه الله تعالی نفي کړيدی،اوکفارو مشرکينو او دهغوي پشان په دي امت کښي ناپوهه او بي علمه کسانو روا ګرځولي دی.[٩٦]

ددي ناروا شفاعت تعريف مصنف رحمه الله داسي کړيدی، چه داهغه شفاعت دی، کوم چه دغيرالله نه وغوښتل شي، او همدارنګه دناجائز شفاعت تعريف داسي هم کيدي شي، چه ناجائز شفاعت هغه دی، کوم کښي چه دمشروع او جائز شفاعت دشرطونو نه هيڅ يو شرط نه وي.

---

٩٦ -قاعده في التوسل والوسيله: ٢٨٠

مصنف رحمه الله ددي شفاعت دنفي کولو لپاره په دي ایت کریمه سره استدلال کړی وو.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ) [۹۷] ای ایمان والو خرچ کوي دهغي نه چه درکړیدي مونږ. تاسوته مخکي ددینه چه رابه شي ورځ (دقیامت) نه به وي خرڅول په هغي کښي او نه دوستانه او نه به وي سفارش، او کافران دوي لوي ظالمان دي.

۲. مشروع او جائز شفاعت : ددي شفاعت تعریف مصنف رحمه الله داسي کړیدی، چه دا هغه شفاعت دی، کوم چه صرف دالله تعالی نه وغوښتل شي، بیا ددي شفاعت دوه شرطونه دي:

---

[۹۷] – البقرة: ۲۵٤

١- دسفارش کونکی لپاره دالله تعالی نه اجازت.

٢- دچا لپاره چه شفاعت کیږي، دهغه نه دالله تعالی رضا کیدل، یعني هغه به موحد وي، لکه ابو هریرة رضی الله عنه فرمایي: (أنه قال قيل يا رسول الله من أسعد الناس بشفاعتك يوم القيامة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لقد ظننت يا أبا هريرة أن لا يسألني عن هذا الحديث أحد أول منك لما رأيت من حرصك على الحديث أسعد الناس بشفاعتي يوم القيامة من قال لا إله إلا الله خالصا من قلبه أو نفسه). ابو هریرة رضی الله فرمایي، چه درسول الله صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وشوه چه دالله رسوله صلى الله عليه وسلم دقیامت په ورځ ستا د شفاعت په سعادت سره څوک زیات مستحق (حقدار) دی، نبي کریم صلى الله عليه وسلم ا وفرمایل: ای ابو هریره زما دایقین وو، چه ددي متعلق به ستانه مخکي څوک تپوس ونکړي. ځکه چه دحدیث متعلق ما ستاډیر حرص ولیده واوره دقیامت په ورځ به زما په شفاعت سره

هغه کس دټولو نه زيات حقدار وي چاچه داکلمه دتوحيد(لا اله الا الله) په اخلاص سره ويلي وي، يعني خالص موحد وي.

د مصنف رحمه الله داقول: او په ديکښي دشفاعت کونکې اکرام اواحترام وي ، په دي جمله کښي دشفاعت دحکمت بيان دی، هغه داچه دشفاعت نه چه کومه فا ئده حاصليږي مثلا ګناهګاران داور نه راويستل او يا دجنتيانو درجي اوچتول .دا الله تعالى دشفاعت نه بغير هم کولاي شي چه ګناهګاران داور نه راوباسي او دجنتيانو درجي اوچتي کړي، ليکن الله تعالى داسي نه کوي بلکه بعضي صالحينو ته،
دشفاعت اجازه ورکوي ، په ديکښي دالله تعالى ډير لوي حکمت دی، هغه داچه په ديکښي دشفاعت کونکي اکرام او احترام وي، او ددي دوه صورتونه دي.

١- دچاچه شفاعت کيږي، په هغه باندي دشفاعت کونکي فضيلت ظاهرول ،

٢ - دالله تعالی په نيز باندي دشفاعت کونکي مرتبه او مقام ظاهرول،[٩٨]

دشفاعت متعلق يوه مسئله ، هغه داچه دهغه چا څه حکم دی، چه دنبي يا ولي وغيره نه صرف شفاعت غواړي؟ ددي دجواب خلاصه په لاندي څلور مقدماتو سره داسي ممکنه ده

١ - چه شفاعت ددعا يو قسم دی،

٢- دشفاعت اختيار صرف دالله تعالی سره دی، لکه الله تعالی فرمايي:(قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا) ته ووايه اختيار دشفاعت الله تعالی لره دی ټول .

٣- هرکله چه شفاعت دالله تعالی ملکيت دی، نو هغه صرف دالله تعالی نه غوښتل پکار دي .

٩٨- القول المفيد: شرح كتاب التوحيد : لابن العثيمين : ٣٤٥- ٣٤٦

۴- چاچه دالله تعالى نه بغير دبل چانه دداسي څه طلب اوکړو چه په هغي باندي دالله تعالى نه علاوه بل څوک قادر نه وي نو دا مشرک دى، نتيجه داشوه چه د مخلوق نه شفاعت طلب کول شرک دى.

علامه سليمان بن عبد الله ال الشيخ – رحمه الله – فرمايي: که دا اعتراض اوکړيشي، چه الله تعالى خو دشرک حکم په هغه چا کړيدى، کوم خلک چه ددي شفعاء (سفارشيانو) عبادت کوي، ليکن کوم خلک چه صرف ددوينه شفاعت طلب کوي، او ددوي عبادت نه کوي، نو لهذا دا شرک ندى.

ددي شبهي جواب دادى: چه ديو شخص صرف سفارشي جوړولو سره هم شرک لازميږي، ځکه چه يو شخص شفارشي جوړول او شرک دواړه لازم او ملزوم دي.

لکه څرنګه چه شرک سره دالله تعالى توهين او ګستاخي او بي احترامي لازم او ملزوم ده، او داحقيقت دى، برابره خبره ده چه مشرک يي مني او که نه.

لهذا دا سوال اصلا باطل دی، او په خارج کښي هيڅ وجود نلري،او دا هغه شبهه ده کومي ته چه مشرکينو په خپلو دماغو کښي ځاي ورکړيدی . بلکه دعا عبادت او دعبادت مغز دی،لهذا ددي (انبياء ، ملائکـ ، او نيکان بنده ګانو) نه شفاعتونه غوښتل شرک دی، که څوک يي مني او که نه [٩٩]

شيخ احمد بن عيسى – رحمه الله- فرمايي : الله تعالى دافرمايلي دي چه ټول اقسام دشفاعت دالله تعالى په اختيارکښي دي،نو چاچه دالله تعالى نه بغير دبل چانه شفاعت طلب کړو ،نوګويا که ده دداسي چانه شفاعت طلب کړو چه هغه نه ددي مالک دی، او نه دا اوري او نه څه ورکولاي شي، او نه داهغه وخت دی، کوم که چه شفاعت قبليږي،او نه شفاعت کونکی، قدرت لري په شفاعت کولو باندي ، مګر هغه څوک چه الله تعالى ورته اذن او اجازه

---

[٩٩] – تيسير العزيز الحميد:٢٣٧

ورکړي او شفاعت يي قبول کړي، لهذا په دنيا کښي د مخلوق نه شفاعتو نه غوښتل شرک عظيم دی.[١٠٠]

ددوهم اصل او قاعدي دشرحي خلاصه:

١-دشفاعت او قرب الهي دحاصلولو په خاطردغيرالله عبادت کول د مشرکينو او کفارو دين دی.

٢- دبنده اورب په مابين کي سفارشي جوړول شرک اوکفردی او دالله تعالی د ذات توهين او بي احترامي ده.

٣ - دقبر پرستو دا دعوه چه په شفاعت سره دوي دالله تعالی دتعظيم اراده او قصد کوي ددينه هيڅ کله تعظيم نه ثابتيږي بلکه دا دالله تعالی توهين او بي احترامي ده ډير خلک ديوشخص دتعظيم قصد کوي ليکن په حقيقت کښي دهغه توهين او بي احترامي کوي .

---

١٠٠ - الرد على شبهات المستغيثين بغيرالله :٤٧- ٤٨- و فتاوى : ١- ٢٤١- ١٦٠ -١٦١-

۴- په قران کريم کښي دشفاعت دوه قسمه ذکر دي ، يو ناروا او ناجائز شفاعت ، او دوهم دشرطونو سره جائز او مشروع شفاعت .

۵- دمشروع او جائز شفاعت حکمت دادی،چه الله تعالی په دي سره دشفاعت کونکي فضيلت ظاهره وي او دهغي قدر او منزلت ښکاره کوي .

۶ - چاچه د مخلوق نبي ياولي بزرګ وغيره نه شفاعت طلب کړو نو دا مشرک دی.

دريم اصل او قاعده:

نبي کريم صلى الله عليه وسلم په هغه ټولو خلکو باندي غالبه شو ، کوم چه په خپلو عبادتونو کښي متفرق وو، په دوي کښي بعضي خلکو دملائکو عبادت کولو او بعضي
د انبياو صالحينو (نيکانو) او بعضو د ونو بټو او کاڼو عبادت کولو، او بعضو نمر او سپوږمۍ ته سجدي کولي ، نبي کريم صلى الله عليه وسلم ددي ټولو سره قتال (جنګ) اوکړو او ددوي په مابين کښي هيڅ قسمه فرق ونکړو، لکه څرنګه چه الله تعالى فرمايلي دي: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّه) [١٠١] او جنګ کوي ددوي سره تر دي چه هيڅ شرک پاتي نشي ، او دين ټول دالله تعالى لپاره شي.
دنمراو سپوږمۍ دعبادت په باره کښي دالله تعالى فرمان

---

[١٠١] - الانفال: ٣٩

دی:(وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ)(١٠٢) او بعضي د دليلونو دتوحيد نه شپه او ورځ او سپوږمی دي سجدي مه کوي نمرته او نه سپوږمی ته او سجده خاص کوي الله تعالی ته هغه ذات چه دايي پيداکړيدي که چيري تاسوخاص هغه لره بندګي کوي. دملائکو دعبادت متعلق الله تعالی داسي فرمايي:

(وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا)(١٠٣)

او اجازت نه درکوي تاسوته (نبي صلی الله عليه وسلم) چه اوګڼي ملائک او پيغمبران دبندګي حقدار. دپيغمبرانو او رسولانو دعبادت په باره کښي الله تعالی فرمايي:

---

١٠٢ - فصلت: ٣٧

١٠٣ – ال عمران: ٨٠

(وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ) [١٠٤] اوكوم وخت چه اوبه وايي الله تعالى ، اى عيسى څوي دمريم ، ايا تا ويلي دي خلو ته ؟ اونيسي ما او مور څما دبندګې حقدار سيوا دالله تعالى نه .

دنيكان صالحينو بزرګانو دعبادت په باره كښي داسي فرمايي: (أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ) [١٠٥] هغه كسان چه دوي ورته رامدد شه وايي، غواړي هغوي خپل رب ته نيزدي والى، چه كوم يو ددوي نه زيات نيزدي وي او اميد لري دوي درحمت دهغه او ويره كوي دعذاب دهغه نه .د ونو بوټو متعلق الله تعالى فرمايي:

---

١٠٤ المائده: ١١٦

١٠٥- الاسراء: ٧٥

﴿ أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى* وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى﴾ [١٠٦] ايا تاسو سوچ كړيدى،په حال دلات او دعزى، او دمنات چه دريم يي روستو دى .په حديث شريف كښې راغلي دي:

عن أبي واقد الليثي أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لما خرج إلى حنين مر بشجرة للمشركين يقال لها ذات أنواط يعلقون عليها أسلحتهم فقالوا يا رسول الله اجعل لنا ذات أنواط كما لهم ذات أنواط فقال النبي صلى الله عليه وسلم
سبحان الله هذا كما قال قوم موسى اجعل لنا إلها كما لهم آلهة والذي نفسي بيده لتركبن سنة من كان قبلكم)

[١٠٧] صحيح . ابو واقد الليثي رضى الله عنه فرمايي: كله چه رسول الله صلى الله عليه وسلم حنين ته اوتلو نو دمشركينو په يوه ونه باندي ورتيرشو ، چه هغي ته يي ذات انواط ويله دي وني ته به مشركينو خپلي اسلحي اچولي ، نو صحابه كرامو عرض اوكړو اى دالله رسوله زمونږ لپاره هم ذات

---

١٠٦ النجم: ١٩– ٢٠

١٠٧ – سنن الترمذي: كتاب الفتن، باب : ماجاء لتركبن سنن من كان قبلكم:٢١٨٠

انواط ونه مقرر کړه ،لکه څنګه چه دمشرکينو لپاره ذات انواط ده، رسول الله صلی الله عليه وسلم اوفرمايل: سبحان الله ! دا خو بعينه هغه خبره ده کومه چه دموسی عليه السلام قوم کړي وه، چه زمونږ لپاره هم يو معبود مقرر کړه لکه څرنګه چه ددي مشرکانو لپاره معبودان دي، په هغه ذات قسم کوم دچا په په لاس کښي چه زما روح دی! چه تاسو به دمخکنو امتونو پوره تابعداري کوي.

ددريم اصل او قاعدي معنی او مفهوم:اکثرو عربو داسماعيل عليه السلام په دعوت باندي دابراهيم عليه السلام دين قبول کړی وو، او ديوالله تبارک وتعالی عبادت يي کولو، او په دين ابراهيمي کښي داخل شوي وو، ليکن دوخت په تيريدو سره دابراهيم عليه السلام دين يي هير کړو او په شرک کښي واقع شول. او دګمراهۍ په هرکنده کښي حيران وو، بعضو دبتانو عبادت شروع کړو

چه هغه په حقيقت د ملائکو ، انبياو او دنيکانو عبادت وو، او بعضو د ونو بوټو او کاڼو عبادت شروع کړو،

دوي په همدي حال باندي وو، چه الله تبارک وتعالی خپل نبي محمد صلی الله عليه وسلم راوليږلو .

او دا امر يي ورته اوکړو چه ددي ټولو سره قتال (جنګ) وکړي بغير دفرق کولونه په دوي کښي . ځکه چه دقتال (جنګ) علت هغه هرقسمه شرک ختمول وو، اوبل داچه بايد ټول دين دالله تعالی لپاره شي،او په همدي باندي ټول خلک راجمع شي.

امام محمد بن عبدالوهاب رحمه الله دا اصل او قاعده ولې بيان کړه؟

امام رحمه الله او دهغه ملګري په اصل دين يعني په خالص توحيد باندي قائم وو، او دي طرف ته يي دعوت ورکولو، او ددي دعوت په خاطر يي دقبرپرستو مشرکانو په خلاف دقران قوي دلائلو په رڼا

کښي دهغوي شرک ثابته وو. او ددي قبر پرستو جواب په صرف داوو، چه دا اياتونه خو دهغه چا په باره کښي نازل شويدي، کوم چه دبتانو عبادت کوي ، نو تاسو څرنګه انبياء او بزرګان دبتانو سره برابره وي. ددي شبهي د جواب لپاره مصنف رحمه الله دا اصل او قاعده ذکر کړه چه داخبره ښه واضحه شي.

چه درسول الله صلى الله عليه وسلم دبعثت په وخت کښي صرف د بتانو عبادت نه وو بلکه مختلف باطل معبودان وو، چه دهغوي عبادت کيدلو، بعضي خلک داسي هم وو، چه دانبياو او ملائکو عبادت يي کولو ، ليکن الله تعالى ددوي په مابين کښي هيڅ فرق ندی کړی، لکه مصنف رحمه الله فرمايي:

پوهه شه (الله تعالى دي تاته هدايت اوکړي) چه دنيا دشرک نه ډکه ده، کومو خلکو چه بزرګانو ته د اعتقاد او محبت نوم ايښی دی، دا حقيقت به تاته په څلورو خبرو

سره واضحه شي. او همدارنګه بعضي خلک دا وایي، چه دا ایاتونه دهغه چا په باره کښي دي، چه دبتانو نه شفاعت غواړي ، او مونږ خو د نیکانواو بزرګانو نه شفاعت طلب کوو، نو د الله تعالی په دي ارشاد باندي غور ورکړه، امید دی، چه ته به پوهه شي چه داخلک څومره ناپوهه دي درسول الله صلی الله علیه وسلم په دین باندي !

(أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ) [١٠٨] هغه کسان چه دوي ورته رامدد شه وایي [١٠٩]

١٠٨ الاسراء: ٧٥

١٠٩ – الد رر السنية : ١– ١٦٠

ددې اصل او قاعدې دوه مهم مضامين :

١- هر مشرک چه دغيرالله عبادت کوي هغه ته دقتال عمومي اعلان، برابره خبره ده که دبت عبادت کوي، يا دولي بزرګ او کاهي بوټي وغيره ، ددې دليل داقول دالله تعالی دی:

(وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ) [١١٠] او جنګ کوي ددوي سره تر دې چه هيڅ شرک پاتې نشي ، او دين ټول دالله تعالی لپاره شي.

وجه داستدلال:

دقتال (جنګ) علت هغه دشرک وجو ددی، او دا دمشرکينو هر فرد ته شامل دی، برابره خبره که دبت عبادت کوي، يا دولي بزرګ او کاهي بوټي وغيره .

١١٠- الانفال: ٣٩

٢ - دنبي كريم صلى الله عليه وسلم دبعثت په وخت کښي مختلف باطل معبودان وو، چه بعضي دهغي نه په دي ډول وو.

دنمر او سپوږمۍ عبادت کيدلو: ددي دليل دالله تعالى دا فرمان دی: (وَمِنْ آَيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ) (١١١) او بعضي د دليلونو دتوحيد نه شپه او ورځ او سپوږمۍ دي ، سجدي مه کوي ، نمر ته او نه سپوږمۍ ته ، او سجده خاص کوي الله تعالى ته هغه ذات چه دا يي پيداکړيدي، که چيري تاسو خاص هغه لره بندګي کوي.

الله تعالى او دهغه رسول عليه السلام چه کوم کفار او مشرکين د شرک په وصف سره متصف کړيدي، هغه دوه

---

١١١ -فصلت: ٣٧

قسمه دي، دنوح عليه السلام قوم او دابراهيم عليه السلام قوم.

دنوح عليه السلام دقوم اصلي شرک هغه دبزرګانو په قبرونو باندي ودريدل او بيايي دهغو مجسمي جوړي کړي ، او عبادت به يي ورله کولو.

او دابراهيم عليه السلام دقوم اصلي شرک هغه دنمر سپوږمۍ او دستورو عبادت کول وو، دي قسمه مشرکينو ته به يي صابئين ويل او دوي په عراق کښي وسيدل ،لکه الله تعالى ددوي واقعه په سورت انعام کښي بيان کړيده، بيا دمشرکينو داعقيده قوم سبا ته نقل شوه کوم چه په يمن کښي اوسيدل، او دنمر عبادت به يي کولو، لکه الله تعالى په سورت نمل کښي ددي وضاحت کړيدی.

(**فا ئده** : ابن القيم رحمه الله فرمايي: چه صائبين په لوي امتونو کښي يوامت دی، ددوي په باره کښي علماو کافي اختلاف کړيدی، په دي صابئينو کښي مؤمنان هم شته او

همدارنګه کافران هم ، لکه الله تعالى فرمايي: (إِنَّ الَّذِينَ آَمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآَخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ) [١١٢] يقينا هغه کسان چه ايمان يي راوړي دی، او هغه کسان چه يهو ديان دي، او نصارى او صابيان ، چاچه ايمان راوړو ددوينه په الله تعالى او په ورځ روستنۍ، او عمل يي اوکړو نيک په طريقه دپيغمبر پس دوي لره ثواب د عمل ددوي دی، په نيز درب ددوي، او نه به وي هيڅ ويره په دوي باندي ، او نه به دوي غمژن شي.

دعربو په بتانو کښي يوبت وو، دهغه نوم (شمس) وو، ددي وجي نه هغوي به د عبد شمس نوم کيښوده، او همدارنګه

١١٢ البقرة: ٦٢

(شمس) هغوي ديو معبود نوم هم ګرځولی وو، او داهم ذکر شويده، چه دکنانه قبيلي بعضي خلکو د سپوږمۍ عبادت هم کولو. [١١٣] په يمن او شام کښي ډيروخلکو دصابيانو دين اختيار کړی وو، او بيا د نوي نوي دينونو په راتګ سره دصابيان دين ختم شو [١١٤] نبي کريم صلى الله عليه وسلم دنمر دراختلو او پريوتلو په وخت کښي دلمانځه نه منع فرمايلي ده ځکه چه دمشرکينو سره مشابهت رانشي، او دشرک زريعه او دروازه بنده شي. اوهمدارنګه نبي کريم صلى الله عليه وسلم ددي خبر ورکړيدی، چه نمر د شيطان د دوه ښکروپه مينځ کښي راخيژي او پريوځي، او په دي وخت کښی مشرکين نمر ته سجدي کوي. [١١٥]

---

١١٣ - التحرير والتنوير: ١١- ٢٩٩ – اغاثة اللهفان : ٢- ٢٠٣)

١١٤ - الرحيق المختوم: ۴۶- ۴۷

١١٥ - مسلم:٨٣٢)

نبي کريم عليه السلام دبعثت په وخت کښي دملايکو عبادت: دنبي کريم صلى الله عليه وسلم دبعثت په وخت کښي چه دکومو معبودانو عبادت کيدلو په هغوي کښې ملائکې هم وې، لکه دالله تعالى په دي قول کښي ذکرشو:(وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا) (١١٦) او اجازت نه درکوي تاسوته (نبي صلى الله عليه وسلم) چه اوګڼې ملائک او پيغمبران دبندګي حقدار. او همدارنګه الله تعالى په بل ځاي کښي فرمايي:

(وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ * قَالُوا (سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ) (١١٧)

١١٦- ال عمران: ٨٠

١١٧- سبأ: ٤٠-٤١

او په هغه ورځ چه راجمع به کړي ټول ، بيابه وايي ملائکو ته ايا داهغه کسان دي چه تاسوله يي عبادت کوو،دوي به وايي پاکي ده تالره ته زمونږ واکدار يې، داخلق نه دي مګر دوي بندګۍ کوله دپيريانو ډيرو ددوي په هغوي باندي يقين لرلو.

الله تعالی به دملائکو نه تپوس کوي ، چه ايا تاسو دي مشرکينو ته دا امر کړی وو، چه زمونږ عبادت کوي، ملائک به دالله تعالی دذات پاکۍ بيان کړي چه دالله تعالی سره هيڅ قسم شريک نشته او وبه وايي چه دويته شيطانانو دا امر کوو.[١١٨]

پيريان دکفارو او مشرکينو سره خبري کوي او په بعضي کارونو کښي ورسره مدد کوي بيا مشرکين داګمان کوي چه

١١٨- تفسير ابن کثير: ٣- ٨٦٢

دوي دملائکو عبادت کوي ليکن په حقيقت کښی دوي د پيرانو عبادت کوي .[١١٩]

نبي کريم عليه السلام دبعثت په وخت کښي دانبياو عبادت: دنبي کريم صلى الله عليه وسلم دبعثت په وخت کښي چه دکومو معبودانو عبادت کيدلو په هغوي کښی انبيا اورسولان هم وو، لکه الله تعالى فرمايي:

(وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ)[١٢٠] او کوم وخت چه اوبه وايي الله تعالى، اى عيسى ځوي دمريم ، ايا تا ويلي دي خلکو ته اونيسي ما او مور ځما دبندګي حقدار سيوا دالله تعالى نه ؟

١١٩ - قاعده في التوسل والوسيله : ٣٩

١٢٠- المائده: ١١٦

نبي كريم عليه السلام دبعثت په وخت كښي د بزر ګانو عبادت او بندګي: دنبي كريم صلى الله عليه وسلم دبعثت په وخت كښي د بزرګانو عبادت هم كيدلو، لكه دالله تعالى ارشاد دى:

(أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ)[١٢١]

هغه كسان چه دوي ورته رامدد شه وايي، غواړي هغوي خپل رب ته نيزدي والى، چه كوم يو ددوي نه زيات نيزدي وي ، او اميد لري دوي درحمت دهغه او ويره كوي دعذاب دهغه نه .

مصنف رحمه الله فرمايي: چه دبعضي سلفو نه داسي نقل دي: بعضي قومونه داسي وو، چه د مسيح (عيسى عليه السلام) عزير عليه السلام او دملايكو عبا دت به يي

[١٢١]-الاسراء: ٧٥

کولو ، نو الله تعالی ورته وفرمايل ، چه دوي خو زما داسي بندګان دي لکه څرنګه چه تاسو زما بندګان يي، او دوي زما درحمت داسي اميد لري لکه څرنګه چه تاسو اميد لرئ، او دوي زما دعذاب نه داسي ويريږي لکه څرنګه چه تاسو ويريږي. (۱۲۲)

دعزير عليه السلام په باره کښي دا اختلاف دی ،چه ايا دا نبي دی او که نه؟ ابن کثير رحمه الله فرمايي : چه مشهوره داده چه دا د بني اسرائلو دانبياو نه يو نبي دی، او د داود عليه السلام سليمان عليه السلام او د زکريا عليه السلام يحی عليه السلام په مابين کښي تير شوی دی، ددينه داخبره واضحه شوه ، چه په دي ايت کريمه کښي دملائکو او انبياو دعبادت ذکر دی،او مصنف رحمه الله ددي دليل هم مخکښي ذکر کړيدی، او دا ايت کريمه مصنف رحمه الله

۱۲۲- الدرر السنية: ۱- ۱۴۵

ددي لپاره دلته ذکر کړيدی، چه دليل پيش کړي، په دي خبره چه مشرکين دنيکانو خلکو عبادت اوبندګې کوي ، نو ددي ايت کريمه دنيکانو خلکو په عبادت باندي څنګه استدلال کيږي؟

ددي ايت نه استدلال په دوه طريقو سره :

۱- ملائک او انبياء په ټولو مخلوقاتو کښي صالح او نيک مخلوق دی .

۲- عامه فقهي قاعده ده، چه په قران او حديث کښي اعتبار عامو الفاظو ته وي نه خصوصي سبب ته. پس دا ايت کريمه شامل دی، هر معبو د من دون الله ته يعني هر هغه معبو د ته چه دالله تعالی نه ما سوا دهغي عبادت او بندګې کيږي،او هغه دالله تعالی دتقرب ذريعه جوړه وي، او دهغي نه اميد او طمع کوي .نو په ديکښي دانبياو نه علاوه نيکان خلک بزرګان وغيره ټول داخل دي، او همدارنګه د نبي کريم صلی

الله عليه وسلم دبعثت په وخت كښي دپيغمبرانو نه علاوه دنورو نيكانوبزرگانو عبادت هم كيدلو.

لكه نصارى دعيسى عليه السلام دمور (مريم عليه السلام) په عبادت كښي اخته شوي وو، لكه دالله تعالى فرمان دى:

(وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ) (١٢٣) او كوم وخت چه اوبه وايي الله تعالى ، اى عيسى ځوي دمريم ، ايا تا ويلي دي خلكو ته اونيسي ما او مور ځما دبندگۍ حقدار سيوا دالله تعالى نه ؟

او همدارنگه د (لات) عبادت هم كيدلو دا يو سړى وو، چه حاجيانو ته به يي د ستوانو طعام وركولو، چه كله وفات شو نو دوي وربانديي يو مزار جوړكړو او عبادت به يي ورلره

١٢٣- المائده: ١١٦

کولو، [۱۲۴] دامعنی د ايت نه په تشديد (اللات) يعني په (ت) باندي شد ويلو سره ثابتيږي، او دا دعبدالله بن عباس رضی الله عنهما، قراءت دی.

نبي کريم عليه السلام دبعثت په وخت کښي د کاڼو او بوټو عبادت : د رسول الله صلی الله عليه وسلم دبعثت په وخت کښي چه دکومو معبودانو عبادت کيدلو په هغي کښي کاڼي او بوټي هم شامل وو، لکه الله تعالی فرمايي: (أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى* وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى) [۱۲۵] ايا تاسو سوچ کړيدی،په حال دلات او دعزی، او دمنات چه دريم يي روستو دی.

دطائف په ښارکښي يو سپين تراشلی ګټ وو او يوکور وربانديي جوړ شوی وو،او دا په چارديواری کښي ايښی وو،او

۱۲۴- تفسير ابن کثير:۴- ۲۵۵

۱۲۵ -النجم: ۱۹- ۲۰

پرديورباندي غوړيدلي وې، ګير چاپيره تري يو پراښه ساحه وه،اوداد طائف والاو په نظرکښي ډير محترم وو، او د ونو بوټو دعبادت دليل دادی، چه (عزی) ديوې ونې نوم وو، چه يوکور ورباندي جوړ شوی وو، پردي ورباندي هم غوړيدلي وي او دکجورو په يو باغ کښي وه. (مرجع السابق) دونو په عبادت باندي حديث د ذات انواط په صراحت سره دلالت کوي،ځکه چه مشرکينو (دبيري وني) ته خپلي اسلحي اچولي او برکت به يي تري حاصلولو.

ددريم اصل او قاعدي دشرحي خلاصه:

١- درسول الله صلی الله عليه وسلم دبعثت په وخت کښي چه دکومو معبودانو عبادت کيدلو نوهغه مختلف او متنوع وو، صرف په بتانو پوري محدود نه وو، بلکه دانبياو اوصالحينو وغيره عبادت هم کيدلو ، ددي وجي نه هغه اياتونه چه دشرک متعلق نازل شويدي نو هغه په خپل

عموم باندي باقي دي، او هغه ټولو معبو دانو ته شامل دي دکومو عبادت او بندګې چه کيږي بغير دالله تبارک وتعالی نه. همدارنګه ددوي له جملي څخه عبادت د نيکانو او بزرګانو هم دی.

۲- دالله تبارک وتعالی دعبادت نه علاوه دنورو معبودانو عبادت کونکو سره عموما دقتال (جنګ) حکم دی ، برابره خبره ده که دامعبود ملائک وي که نبي وي ياولي بزرګ وغيره وي ، بغير دالله تبارک وتعالی نه .

دقبر پرستو دمسلک رد کول او باطلول ، ځکه چه قبر پرست مشرکين هغه ټول اياتونه چه دشرک متعلق نازل شويدي،خاص کوي دبتانو عبادت پوري ، او کوشش کوي چه د بزرګانو عبادت جائز کړي، او داعقيده ددوي سراسر ګمراهي ده.

څلورم اصل او قاعده:

داوسنی دور مشرکين ډير سخت دي په شرک کښې دمخکنې دوردمشرکينو نه، ځکه چه مخکنو مشرکينو به دخوشحالۍ په وخت کښې دشرک ارتکاب کولو،او دپريشانې او سختۍ په وخت کښې به يې صرف الله تبارک وتعالی ته رجوع کوله په اخلاص سره .او هرچه زمونږ دزمانې مشرکان دي، نو دوي په هر وخت کښې که خوشحالې وي ،اوکه سختې وي دالله تبارک وتعالی سره شرک کوي، لکه الله تبارک وتعالی فرمايي: (فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ) [١٢٦] هرکله چه دوي سواره شي په کشتۍ کښې رابلې دوي الله تعالی لره اخلاص کوي دهغه په بلنه

١٢٦- العنكبوت: ٦٥

کښي پس هرکله چه بچ کړي دوي لره اوچي ته دغه وخت دوي شریک جوړوي دالله تعالی سره .

والله اعلم وصلی الله علی محمد واله وصحبه وسلم.

دڅلورم اصل اوقاعدي معنی او مفهوم:

دا اصل او قاعده انتهايي واضحه او روښانه ده لیکن افسوس غم او فکر ددي خبري دی. چه څنګه دټولو نه غوره دين اسلام طرف ته خپل ځان منسوبه اونکي خلکو شرک د مخکنو مشرکانو دشرک نه ډیر زیات دی، ځکه چه دوي په هر حالت کښي خوشحالي وي که سختي دشرک ارتکاب کوي، اوهر چه مخکني مشرکان وو نو هغوي به په مشکلاتو تکليفونو اوسختو حا لتونو کښي صرف اوصرف دعاګاني دالله تبارک وتعالی نه غوښتلي.

ددي قاعدي مفهوم : مصنف رحمه الله ددي قاعدي په په بيانولوسره خپل مقصد بيان کړوهغه داچه مصنف رحمه الله دابيانول غواړي چه داوسني دور مشرکين ډير سخت او زيات دي ،په شرک کښې دمخکني دورمشرکينو نه .

مصنف رحمه الله فرمايي: چه زمونږ دزماني مشرکين د عهد نبوي دکفارو اومشرکينو نه ډيرزيات مخکي دي په شرک کښې، ځکه چه دنبوي عهد مشرکينو او کفارو دملائکو اولياو بزرګانو نه دعاګاني غوښتلي، اود هغوي نه يي شفاعت او قرب الهي طلب کولو، ليکن هغوي دااقرار کولو چه هرڅه دالله تعالى په اختيار کښې دي، اوبل داچه هغوي به صرف دخوشحالۍ په وخت کښې دشرک ارتکاب کولو، او چه کله به دتکليف اومشکل سره محامخ شو نوبيابه يي صرف الله تعالى ته په اخلاص سره توجه کوله.

(١٢٧) مصنف رحمه الله داهم واضحه کړه چه اوسني دور مشرکين څنګه زيات دي په شرک کښي د مخکني دور دمشرکينو نه ؟ددي دوه وجهي دي:

١- دمخکي زماني مشرکينو صرف دخوشحالۍ په وخت کښي دشرک ارتکاب کولو،او ملائکو او بزرګانو ،بتانو ته متوجه کيدل .

٢- دمخکنۍزماني مشرکينو دالله تعالى سره دهغه مقرب بندګان شريکول،لکه انبياء ،ملائک،او بزرګان شو، اويا هغه مخلوق چه دالله تعالى نافرماني نه کوي لکه کاڼي بوټي وغيره شو، او هر چه ددي زماني مشرکين دي ، دوي دالله تعالى سره هغه انسانان شريکوي ،کوم چه دټولونه لوي فاسقان فاجران وي،حتى چه دوي ورباندي هم دا قرارکوي چه دا زنا کار او غله دي، او لمونځونه نه کوي. (١٢٨)

---

١٢٧ - ا لدررالسنية:١- ٦٧

١٢٨ –کشفشبهات: ٣٠-٢٩

بيا مصنف رحمه الله دقراني ايت مبارکه نه دا استدلال اوکړو چه مخکنو مشريکينو صرف په حالت دخوشحالۍ کښې دشرک ارتکاب کولو، اوپه سختيو کښې صرف الله تعالى ته متوجه کيدل. دالله تعالى ارشاد دی: (فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ) (۱۲۹) هرکله چه دوي سواره شي په کشتۍ کښې رابلي دوي الله تعالى لره اخلاص کوي دهغه په بلنه کښې پس هرکله چه بچ کړي دوي لره اوچې ته دغه وخت دوي شريک جوړوي دالله تعالى سره .

ابن کثير رحمه الله فرمايي. الله تعالى دمشرکينو په باره کښې دا خبر ورکړيدی چه هغوي به دتکليف او مصيب په وخت کښې صرف الله تبارک وتعالى ته متوجه کيدل او هيڅ قسم شرک به يې نه کولو. ليکن دا کار دو ي هميشه

---

۱۲۹ -العنکبوت: ۶۵

ولي نه کولو ، دمحمد بن اسحاق رحمه الله نه نقل دي ،چه دعکرمه بن ابي جهل رضی الله عنه بیان دی، کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مکه فتحه کړه نو دا د مکه نه بهر ووته ا وتښتیده کله چه په کشتۍ کښي سور شه ددي لپاره چه حبشي ته لاړ شي ، نو دسمندر په مینځ کښي کشتۍ په چپو شوه ، او په کشتۍ کښي سورو کسانو وویل ، ای خلکو په اخلاص سره خپل رب الله تبارک وتعالی ته متوجه شي ځکه چه دهغه نه علاوه بل هیڅوک ددي مصیبت نه نجات اوخلاصون نشي ورکولاي عکرمه رضی الله عنه فرمايي: چه ما غور سوچ او فکر اوکړو چه هرکله په سمندر کښي دالله تعالی نه علاوه بل هیڅوک د نجات او خلاصی والا نشته ، نو په اوچه کښي هم دالله تعالی نه بغیر بل هیڅوک نجات او خلاصون نشي ورکولاي ، بیا ما وویل : ای الله تعالی که تا ماته ددي مصیبت نه نجات راکړو نو زه له تاسره دا وعده کووم،چه زه به خامخا ځم او خپل لاس به دمحمد صلی الله

علیه وسلم په لاس کښې ورکوم . او هغه ډیر مشفق او نرم زړی دی، بیا همغسي وشول . (۱۳۰)

دمحمد بن عبد الوهاب رحمه الله د دور په تیریدوسره، او نوي دور په راتلوسره، او همدارنګه دمخکني صورتحال دتریدونه بعد ایا څوک دا ګمان کولاي شي چه شرکي عقاید ددغي خلکو په مرګ سره هم دفن شویدي او اوس شرکي عقاید نشته ؟ نه هیرګیز داسي نده بلکه شرکي عقاید اوس هم شته ، او دا یو داسي حقیقت دی، چه وضاحت او دلیل ته ضرورت نلري، بلکه دا دروښانه ورځ په شان واضحه ده ،

= څنګه به صحیح شي په دماغو کې یوڅیز=

= روښانه ورځ چه هم محتاجه شي دلیل ته =

په اسلامي مملکتونو کښې دبعضي مقبرو او زیارتونو او همدارنګه دجشن میلاد (پیدائش) په لیدلو سره به تاته ښه واضحه شي، چه ددي خلکو زړونه د مړوسره څومره ژور

۱۳۰- تفسیر القران العظیم :۴- ۴۰۶

متعلق دي او دتکليف او پريشاني په وخت کښي ددغه مړونه مدد غواړي

= شکايت کوو الله ته ناشنايي ددين او دهدی =

= ورکيدل ددين په مابين د هغه چا =

= کښي چه گرځي په ماښام اوپه صبا =

= دين ناشنا راواپس شو دوباره =

= لکه څنګ چه شروع شوی وو ناشنا =

= بايد ودي ژاړي ددين په باره=

= علماء خاوندان دعلم ا وتقوی =

دا د عامو حالت دی، او په دي خبره کښي تعجب نشته چه داسي خلک هم شته کوم چه دويته دابو جهل او ابولهب دين مزين او ښايسته کوي ، او داسي وايي:

چاچه د نبي ياولي بزرگ په قبر باندي دعاجزۍ او تواضع مظاهره اوکړه او دهغه نه يي وسيله طلب کړه نو داسي نه

ويل کيږي چه دي شخص شرک اوکړو او دغيرالله عبادت يي اوکړو .ځکه چه صرف (ندا) (استغاثه) (خوف) او (اميد) ته شرعي عبادت نه ويل کيږي، اګر که دلغت په لحاظ سره ديته عبادت وايي، خو ددعا ټول قسمونه عبادت ندی، مګرکه مونږ دوي (بزرګانو) ته اوازونه کوو په دي عقيده چه دوي د ربوبيت دصفاتو مالکان دي. [١٣١]

ايا دا خبره ديو عام مسلمان کيدي شي علاوه لا داچه داسي شخص داخبره وکړي چه هغه دعلماو طرف ته منسوب وي؟ ايا (تواضع او عاجزي) (استغاثه) (خوف او اميد) او (دعا) شرعي عبادت ندی؟

ايا دا شخص نه پوهيږي چه دا عبا دات قلبيه د ايمان اصول دي او ددين بنياد دی او د اعضاو جوارحو دعمل اساس دی او

١٣١- التنديد بمن عدد التوحيد : ٢٥

دا عبادات په ټولو مخلوقاتو باندي فرض دي كوم چه مكلف دي په اتفاق دعلماو سره ؟ الله تبارك وتعالى فرمايي :

(وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ) [١٣٢] ويلي دي رب ستاسوحاجتونه غواړي زمانه زبه پوره كوم حاجتونه ستاسو يقينا هغه كسان چه لو يې كوي دد عا زمانه زرده چه داخل به شي جهنم ته ذليلان به وي. په بل ځاي كښي الله تعالى فرمايي: (إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ) [١٣٣]كوم وخت چه فريادكوو تاسو رب خپل ته، پس قبوله يي كړه دعا ستاسو چه زه امداد كوم ستاسو سره په زر(١٠٠٠) دملائكو نه چه راځي به يوبل پسي، او همدارنګه الله تعالى فرمايي:

---

١٣٢ - غافر ٦٠

١٣٣- ألأنفال: ٩

(فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا) (١٣٤) نوڅوک چه اميد لري دپيش کيدلو رب خپل ته نو عمل دي کوي دسنت برابر او شريک د نه جوړوي په بندګۍ درب خپل کښي هيچالره . په يو مقام کښي الله تعالى فرمايي:

(فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) (١٣٥) پس مه ويريږي دهغوي نه او اويريږي ځمانه ځکه چه تاسو مؤمنان يي. الله تعالى فرما يلي دي : (إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ) (١٣٦)

---

١٣٤ - الكهف: ١١٠

١٣٥- ال عمران : ١٧٥

١٣٦ - ألأنبياء: ٩٠

یقینا دوي به وو چه کوشش به یي کولو په ټولو نیکو کارونو کښي او حاجتونه یي غوښتل زمانه مینه کونکي او ویره کونکي وو او وو دوي مونږ ته عاجزي کونکي.

دقبر برستو متعلق ددینه رشتنې خبره دبل چا کیدي شي؟

ډیر کرته د انسان په زړه کښي یوڅیز پټ وي اودا انسان وربادي نه پوهیږي او همدارنګه دانسان په زړه کې یو ه مخفي عقیده وي او دا دهغې احساس نه کوي، ددې ښکاره مثال قبر پرست دي، کوم چه د خپلو حاجتونو دحاصلولو لپاره په قبرونوکې ددفن شوي مړوته درخواستونه کوي ، او دي دفن شوي مړو ته داسي عاجزي کوي اوله دوینه دعاګاني غواړي. لکه څنګه چه الله تبارک وتعالی ته تضرع او عاجزي کیدیشي، اوچه کله دوي ته څوک په دي باندي تنبیه ورکړي، نو دوي وایې چه مونږ خو ددي مړو عبادت نه کوو، بلکه مونږ خو صرف له دوینه شفاعت او سیله طلب کوو، او ددوي په وجه باندي مونږ الله ته تقرب (نیزدیکت

حاصلوو، لیکن په حقیقت کې دیو معبود دعبادت لوی مظهر هغه دادی، چه بنده دهغه مخامخ په ډیره عاجزۍ اوتضرع سره ودریږي ، او دهغه نه مددونه غواړي ،

ددي وجي نه داقبر پرست په حقیقت کې ددي دفن شوي مړو بندګې کوي، لیکن دوي په دي حقیقت نه پوهیږي ، او نه ددي احساس کوي ، الله سبحانه وتعالی هیڅ یو داسي قوم نه خوشبخته کوي کوم چه دتکلیف او مصیبت په وخت کښي دالله سبحانه وتعالی نه مخکې کاږو او ونو بټو ته توجه کوي او دهغي نه حاجتونه تري غواړي.

تاسو خو سحر او ماښام دا وایي ، چه دسلفو په تابعدارۍ کښي هرقسمه خیردی، او دخلفو دبدعاتو په تابعدارۍ کښي هرقسمه شر او فساد دی، نو ایا سلفو قبرونه چونه (پخول) ایا سلفو قبرونه الله ته وسیله کول، ایا سلفو درسول الله صلی الله علیه وسلم قبر نه یا دصحابه کرامو ا دقبرونو نه حاجتونه غوښتلي دي،ایا په سلفوکښي چا درسول الله صلی

الله عليه وسلم يا دصحابه کرامو دقبرونونه حاجتونه غوښتلي دي، ايا رفاعي، دسوقي، جيلاني، او بدوي ، دالله تعالى په نيز باندي دانبياو رسولانو اوصحابه کرامونه.
ډيرمقرب دي ايا رسول الله صلى الله عليه وسلم چه دتصويرونو اومجسمو جوړولونه منعه کړيده نودا هسي لوبه اوتماشه ده که نه بلکه دامنعه يي ددي وجي نه کړيده چه په دي امت کښي دجاهليت شرک واپس رانشي ؟
په تصويرونو مجسمو او مزارونو قبرونوکښي څه فرق ؟ هرکله چه داهريو دشرک باعث ګرځي، او عقيده دتوحيد بربادوي. (١٣٧)

١٣٧- النظرات لمصطفى المنفلوطى : ٨١- ٨٥

دڅلورم اصل اوقاعدي دشرحي خلاصه :

ددي دور اوزماني مشركان دمخکني دور دمشرکانونه ډير سخت دي په شرک کښي.

دقبرونونه مددونه غوښتل اودا قبرونه وسيله جوړول به ترهغي پوري باقي وي ترڅو پوري چه هغه خلک موجودوي کوم چه داخبري ښايسته کوي او دي طرف ته دعوت ورکوي ، اوباطل دحق په جامه کښي خلکو ته پيش کوي .

دالله تعالى په فضل کرم سره د توحيد په کښي څلور بنيادي اصولو اوقواعدو باندي مشتمله دارساله اخر ته ورسيده ،

والحمدلله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيد الأنبياء والمرسلين، نبينامحمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

*****

دمضامينو فهرست

دشمار نمبر	دکتاب مضامين	دصفحي نمبر
۱	دشارح مقدمه	۲
۲	دمؤلف مقدمه.................................	۸
۳	د ﴿الكريم﴾ معنى او مفهوم	۱۲
۴	د﴿العرش﴾ معنى اومفهوم....................	۱۴
۵	د عرش الهي بعضي صفات..................	۱۴
۶	د ﴿المجد﴾ تعريف	۱۵
۷	د ﴿الكرم﴾ تعريف............................	۱۶
۸	د﴿الولي﴾ تعريف	۱۶
۹	دعلم معنى اومفهوم.........................	۲۴
۱۰	درشد تعريف.................................	۲۶
۱۱	په رشد او هدايت کښي فرق...............	۲۶
۱۲	داطاعت معنى................................	۲۷

١٣	دملت معنى	٣٠
١۴	دحنيف معنى اومفهوم..........................	٣١
١۵	عبادت په قران اوحديث کښي............	٣۴
١۶	دقاعدې معنى.................................	۵٠
١٧	معرفت څه ته وايي...........................	۵١
١٨	اول اصل اوقاعده..............................	۵۵
١٩	داول اصل معنى او مطلب..................	۵۶
٢٠	داول اصل دبيانولو وجه	۵٧
٢١	ددلالت قسمونه..............................	۶۵
٢٢	داول اصل دشرحې خلاصه.................	٧٣
٢٣	دوهم اصل اوقاعده............................	٧۵
٢۴	دشفاعت قسمونه.............................	٧۶
٢۵	دشفاعت لغوي او اصطلاحې معنى..........	٧٩
٢۶	ددوهم اصل معنى او طلب....................	٨٠

۲۷	**ددوهم اصل دبيانولو وجه.................**	۸۲
۲۸	**ددوهم اصل لپاره دقراني اياتونه استدلال**	۸۵
۲۹	**ديوي شبهي جواب...........................**	۸۸
۳۰	**ناروا شفاعت ....**	۹۱
۳۱	**جائز شفاعت....................................**	۹۲
۳۲	**دشفاعت بعضي مهم مسائل...............**	۹۵
۳۳	**نتيجه ....**	۹۷
۳۴	**ددوهم اصل دشرحې خلاصه...............**	۹۸
۳۵	**دريم اصل اوقاعده...........................**	۱۰۰
۳۶	**دنمر اوسيوږمۍ عبادت.......................**	۱۰۹
۳۷	دنبوي بعثت په وخت کي دملائکو عبادت	۱۱۳
۳۸	**دنبوي بعثت په وخت کي دانبياو عبادت.**	۱۱۵
۳۹	**دنبوي بعثت په وخت کي بزرګانوعبادت.**	۱۱۶
۴۰	**دنبوي بعثت په وخت کيد کاڼوبتوعبادت**	۱۲۰

۴۱	**ددريم اصل دشرحي خلاصه**................	۱۲۱
۴۲	**څلورم اصل اوقاعده**...........................	۱۲۳
۴۳	**دڅلورم اصل معنى او مطلب**................	۱۲۴
۴۴	**دڅلورم اصل دشرحي خلاصه**................	۱۳۷

ددي كتاب جمله حقوق محفوظ دي. په حق د دارا لاسلام كښې.ددي كتاب د نقل كولواجازت شته خو بغير دڅه قسمه تبديلۍ نه. دهرقسم تجويز لپاره په پته رابطه كولاي شي.